

1 Indholdsfortegnelse

1	Indholdsfortegnelse	1
2	Abstract	3
3	Indledning	4
4	Problemstilling	5
5	Emneafgrænsning	5
5.1	Opbygning af projektet	6
6	Teoriafsnit	7
6.1	Kernen i socialpædagogisk praksis – Det gode liv.....	7
6.2	Medborgerskab	8
6.3	Social inklusion.....	10
7	Metodeafsnit.....	12
7.1	Case studiet som forskningsmetode.....	13
7.2	Semi-strukturerede interview	14
8	Samtidsperspektiv.....	16
8.1	Borgerens møde med velfærdsstaten	17
8.2	Liberaliseringen af velfærdsstaten	18
8.3	Sammenfatning af samtidsperspektivet	20
9	Beskyttet beskæftigelse til voksne udviklingshæmmede	22
9.1	Hvad ved vi om området for beskyttelse?	22
9.1.1	SFI – Beskyttet beskæftigelse en kortlægning 2009	23
9.1.2	Viden om voksne mennesker med handicap	24
9.2	Serviceoven	25
9.3	FN’s handicapkonvention	29
9.4	Aarhus kommunes fokusområder for området	29
9.5	Hvilke tendenser ses der for området og hvor er vi på vej hen.....	30
9.6	Sammenfatning af det samlede billede af området	31
10	Case studie af Værkstedet Aarhus nord.....	33
10.1	Præsentation af tilbuddet – genstanden for undersøgelsen.....	34
10.2	Det brede perspektiv.....	35
10.2.1	Fra beskyttet til støttet beskæftigelse	35
10.2.2	Nyt handleplansskema	36

10.2.3	OCN	37
10.2.4	Dansk kvalitetsmodel på det sociale område	38
10.2.5	Andre tiltag og hverdagens praksisser	39
10.2.6	Forandringen	40
10.2.7	Sammenfatning på det brede perspektiv	41
10.3	Interview i tre perspektiver	41
10.3.1	Ledelsesperspektiv	42
10.3.2	Medarbejderperspektiv	44
10.3.3	Brugerperspektiv	46
10.4	Forskelle og ligheder i interviewperspektiverne	48
10.5	Sammenfatning af casestudiet	50
11	Nye veje mod bedst mulige tilbud	52
11.1	Styrkelse af medborgerskabet, social inklusion og det gode liv	54
11.2	Påvirke rummeligheden via reel deltagelse og inklusion	55
11.3	Overblik og redefinering af den socialpædagogiske opgave	56
12	Konklusion	59
13	Litteraturliste	61
14	Bilag 1 – Interviewguide leder	64
15	Bilag 2 – Interviewguide medarbejdere	65
16	Bilag 3 – Interviewguide brugere	66
17	Bilag 4 – Interviewtransskriberinger på CD	67
18	Bilag 5 – Referater af personalemøder	68
19	Bilag 6 - Nyt handleplansskema § 141	72
20	Bilag 7 – Sammenfattende model af interview	74

2 Abstract

The main objective of this master project is to expose the problems concerning the sector for adult developmental and learning disabilities from the viewpoint of three different perspectives, the meaningful life, citizenship and social inclusion. It also proposes to investigate the possibilities afforded through social work towards a positive development in an otherwise relatively underexposed area.

Main Question

In which way can a social theory of education contribute to the development of improved practice in the sector for adults with mental and physical disabilities, when viewed from a contemporary perspective?

- In which way can the sector for sheltered employment be described and analyzed from a social perspective, a sector perspective and a specific employment perspective?
- Which possibilities and limitations can be seen in connection with the above analysis?

This approach to the construction of the masters project, should give an overall illustration of the sector in general and of sheltered employment.

The first two perspectives are based upon existing investigation and literature through which the specific level of employment is illustrated by a case study. This study is on the one hand, based upon specific description, approach and tendencies, and on the other hand a qualitative interviews of leaders, staff and users of the services provided.

In order to achieve a coherent pattern in this project, I have chosen to focus on these three concepts, the meaningful life, citizenship and social inclusion. These concepts are frequently used in this sector and enable a comparative and qualified bid of the problem concerned.

I conclude this master's project by approaching the different possibilities afforded through social work which can contribute to the development of the social sector. I submit specific ideas towards supporting these possibilities to substantiate my argument.

This results in the conclusion that within the three given perspectives, the view differs. This enables room for further additional possibilities and directions for social work and pedagogy.

3 Indledning

Dagtilbudsområdet for voksne udviklingshæmmede er et tilsyneladende relativt ubeskrevet område. Min interesse for området udspringer af mit daglige arbejde på et beskyttet værksted i Aarhus kommune. Jeg er nysgerrig på at få beskrevet, belyst og analyseret nogle af de faktorer der gør sig gældende på et tilbud som dette. Hvordan håndterer det socialpædagogiske personale tidens udvikling og hvordan bliver det bedst mulige tilbud iværksat for målgruppen? Der er gennem min optik adskillige ændringer på vej og har været undervejs i løbet af de sidste år. Dagtilbud for udviklingshæmmede er, ligesom resten af det pædagogiske felt, "underlagt" kvalitetsbølgen med den dertilhørende dokumentation og evaluering. De socialpædagogiske opgaver har ændret karakter fra primært at fokusere på det gode liv og støtte og hjælp til brugerne, til også at skulle forholde sig til mere komplicerede handleplaner og udredningsarbejder for brugerne, kvalitetsmodeller, forskelligartet dokumentation af deres pædagogiske arbejde på vej mod målet og om tilbuddet lever op til forventningerne (herunder BUM-modellen). Endvidere er der flere regelsæt og beskrivelser i både serviceloven, handicapkonventionen samt kommunens egne målsætninger for området at holde sig orienteret om. Endelig er der tilsyneladende en stigende tendens til at pædagogiske koncepter præger den faglige debat og det praktiske socialpædagogiske arbejde på institutionerne. Her kan blot nævnes Neuropædagogik, KRAP, til stadighed benævnes Det ka' Nytte, ekstern beskæftigelse, OCN – der er et nyt koncept der bidrager med konkrete kompetencebeviser til dokumentation af uformel læring(OCN Danmark 2013), osv.

Med et kritisk blik på samfundets det socialpædagogiske områdes udvikling, rejser der sig en række spørgsmål jeg finder interessant at undersøge nærmere. Hvad kan karakterisere den socialpædagogiske opgave i nutiden og hvordan sikrer vi os at kunne tilbyde den bedst mulige indsats mod "Det gode liv" for vores borgere? Er det muligt at sammentænke alle disse perspektiver i en tilgang eller skal vi i større grad foretage valg ud fra borgernes ønsker og vores faglige skøn? At der for alt i verden er en tendens til at der partout skal være udvikling i alle tilbud og i relation til alle brugere – for hvis skyld kunne man spørge og for hvis ønske?

En optagethed af at det er for den målgruppe af borgere vi her har med at gøre at tilbuddene skal eksistere på bedst mulige vis. Hvad er det for nogle tilbud der efterspørges og hvordan skal vi bedst støtte og guide mod borgerens og/eller samfundets ønsker?

4 Problemstilling

- Hvordan kan socialpædagogikken, set i et samtidsperspektiv, bidrage til udviklingen af en bedre praksis på dagområdet for voksne med nedsat fysisk og psykisk funktionsevne?
 - Hvordan kan området for beskyttet beskæftigelse beskrives og analyseres ud fra et samfundsperspektiv, et område perspektiv samt et konkret beskæftigelsesperspektiv
 - Hvilke muligheder og begrænsninger ses i sammenhæng med ovenstående?

5 Emneafgrænsning

Som ovenfor beskrevet ligger mit fokus på de muligheder vi som socialpædagogisk område, kan være med til at udvikle og berige vores målgruppe med. Rent socialfagligt er jeg i gennem mit daglige arbejde optaget af den måde det socialpædagogiske område er henholdsvis med- eller modspiller til eller imod den socialpolitiske retning og den samfundsmæssige udvikling. Jeg og mine kollegaer bliver i disse år jævnligt sat til tælling af nye pålagte metoder der (ud fra en umiddelbar oplevelse) så at sige forurener vores faglighed og det daglige arbejde. Ofte tænker jeg at der for det første må være en måde hvorpå vi som felt ikke oplever disse mavepustere og for det andet være en måde hvorpå vi som fagfolk nærmere oplever os som medspillere, som nogle der har noget at bidrage med i stedet for altid at være på hælene i den dagsorden-sættende debat. Jeg oplever det som et symptom på den voldsomme omstrukturering der har fundet sted, hvor vi som område og konkret tilbud har gennemgået 3 store perioder med omorganiseringer og besparelser. Vi er som område nået til et punkt hvor vores oplevelse af ikke at kunne nå det vi skal, altid at være bagefter, ikke oplever at vores indsatser rækker til det som der bliver efterspurgt fra kommunal side, men i mange tilfælde oplever at brugerne af tilbuddet er stort set tilfredse, må være slut. Tiden hvor vi ser ind ad og hiver fat i vores faglighed for at ransage os selv for nye måder at tænke og gøre det på. Måder hvorpå vi oplever at vores indsatser gør sig gældende. Måder hvorpå vi er medspillere i debatten som aktive socialpædagoger der udstråler at have styr på fagligheden og blik for målgruppens behov. Masterprojektet her er et kritisk blik på samfundet, socialpolitikken og socialpædagoger, med en vision om at bidrage med en lyst til at angribe udfordringerne med nyt mod.

Det er også en vision om at fremskrive og analysere på en del af området for voksne udviklingshæmmede der i den grad opleves som underbelyst. Hvordan ser dagområdet for voksne

udviklingshæmmede ud og hvilke muligheder og begrænsninger er der? Både socialpædagogisk men også i et brugerperspektiv for den enkelte der ønsker et beskæftigelsestilbud. I min søgen efter litteratur på området blev det hurtigt klart, at der var langt mere materiale at hente på bo-området end på dagområdet. Egentlig et underligt paradoks set i et samfundsperspektiv der har overvejende fokus på arbejdslivet. Jeg oplever at vi mangler viden om helt konkrete ting som hvordan vi inddeler brugerne i niveau og hvilket fokus vi har på de forskellige målgrupper. Er det de samme tilbud de forskellige grupper modtager? Nye tendenser som ideen om fra beskyttet til støttet beskæftigelse, sætter ligeledes tanker i gang, om den socialpædagogiske opgave i virkeligheden skal til at handle om at få dem ud af systemet og klare sig selv eller mere om større grad af medbestemmelse og frisættelse i de beskyttede rammer?

5.1 Opbygning af projektet

Dette masterprojekt har jeg bygget op med et teoriafsnit der gennemgår den i projektet anvendte teori. Herefter redegør jeg for min metodiske tilgang. Dette følges af tre forskellige undersøgelsesafsnit til redegørelse for og dokumentation for beskyttet beskæftigelse efter § 103, samt de vilkår og betingelser disse har i et samtidsperspektiv, et område perspektiv og et konkret tilbudsperspektiv. Disse tre afsnit skal sammen give et bredt billede af området for voksne udviklingshæmmedes muligheder og begrænsninger under disse tilbud, samt give et fagligt blik på de muligheder, barrierer og udfordringer der er på et pædagogisk plan. I den første del af undersøgelsesafsnittene (afsnit 8) vil jeg redegøre for et samtidsperspektiv, hvor en sociologisk vinkel på de samfundspolitiske tendenser vil blive tydeliggjort. Dette for at skabe den øvre ramme for tilbud under § 103, samt for at analysere på de måder hvorpå *Medborgerskabet*, den *Sociale inklusion* og *Det gode liv* bliver til og italesat/fremskrevet på dette niveau. Næste del, som jeg behandler i afsnit 9, omhandler et områdeniveau. Et spadestik dybere mod det konkrete tilbud. Her er jeg interesseret i at undersøge det brede område for beskyttet beskæftigelse, det være sig undersøgelser af lovgivningen og rapporter fra SFI og andre medspillere på området beskyttet beskæftigelse for voksne udviklingshæmmede. Her frembringer jeg noget af den viden der allerede findes på området. Ligeledes her på hvilken måde de tre kernebegreber kommer frem. Her nærmer jeg mig mere rammen for det enkelte tilbud og er nysgerrig på dagområdet som helhed for målgruppen voksne udviklingshæmmede. I 3. del af projektets tre undersøgelsesniveauer (afsnit 10) udfolder jeg mit case studie på tilbuds-niveau (se afsnit 7.2 nedenfor). Her bliver det for mig interessant at undersøge hvordan et konkret tilbud under § 103 opleves af de enkelte medlemmer af dette, samt hvordan kernebegreberne bliver sat i spil, arbejdet med og forstået. Efter disse tre undersøgelsesafsnit vil jeg i

afsnit 10 redegøre og argumentere for mulighederne for bedst mulige indsats på området med baggrund i resultaterne fra de foregående tre undersøgelsesafsnit. Kernen i afsnittet vil derfor blive hvilke muligheder der træder frem på baggrund af min undersøgelse og hvilke veje organisatorisk og/eller pædagogisk det vil være muligt at vælge i denne opgaves optik.

I følgende afsnit vil den teoretiske referenceramme blive præsenteret. Ligeledes vil jeg her definere de tre kernebegreber der anvendes kontinuerligt igennem opgaven; *Det gode liv*, *Social inklusion og Medborgerskab*.

6 Teoriafsnit

6.1 Kernen i socialpædagogisk praksis – Det gode liv

I dette projekt bliver et væsentligt perspektiv mulighederne for at yde den socialpædagogiske kerneydelse på baggrund af de socialpædagogiske kerneværdier relevant. Derfor vil jeg i dette afsnit frembringe et perspektiv på dette, for at tydeliggøre hvad der i denne opgave forstås ved den socialpædagogiske kerneydelse.

Som udgangspunkt for at beskrive kernen i socialpædagogisk praksis tager jeg udgangspunkt i det internationale forbund for socialarbejderes (IFSW) definition af socialt arbejde 2001 samt Jørgen Husted's bog *Etik og værdier i socialt arbejde* (Husted 2009). IFSW's definition af socialt arbejde lyder (Husted 2009):

”Socialarbejderprofessionen fremmer social forandring, problemløsning i menneskelige relationer, det enkelte menneskes frigørelse og magt over egen tilværelse med henblik på at øge muligheden for et godt liv. Ved hjælp af teorier om menneskelig adfærd og sociale systemer sætter socialarbejderen ind på de områder, hvor mennesker står i samspil med deres omgivelser. Socialarbejde bygger på principperne om menneskerettigheder og social retfærdighed (Husted 2009, s. 11-12).

Denne definition rummer udgangspunktet for alt socialt arbejde og dermed også hvad vi, som socialpædagoger, er sat i verden for at udøve i vores profession. Det handler for socialpædagoger om at fremme social forandring og problemløsning i menneskelige relationer på en måde så det enkelte menneske frigøres og får magt over eget liv og derved får øget mulighed for oplevelsen af et godt liv. Her vil jeg trække det centrale frem som den indsats/støtte socialpædagogen bidrager med mod mulighederne for et godt liv. Det gode liv som begreb bliver her

italesat som et centralt omdrejningspunkt i den socialpædagogiske indsats. Det gode liv forstået på den måde at det er den enkeltes subjektive oplevelse af det gode liv og ikke socialpædagogens oplevelse af hvad der vil være et godt liv for den enkelte. Inkluderet i det gode liv ligger ifølge denne definition også menneskets frigørelse og magt over eget liv. Med det gode liv som centralt begreb, vil jeg herefter give en definition af hvad der i opgaven menes med det gode liv som kerne i socialpædagogik.

Kernen i "det gode liv" er ifølge Husted *"at et godt liv er et liv, som er godt for den, hvis liv det er"*(Husted 2009, s. 157). Altså et liv der for den enkelte, i sig selv, er værdt at leve. Denne definition rummer forståelse af det gode liv som godt for den pågældende, ikke for nogle andre eller for noget andet, men ligeledes at det er centralt i et godt liv at det sigter mod at realisere en række ting, der i sig selv har værdi (Husted 2009). Endvidere beskriver Husted om det gode liv:

"Om et liv er godt, afhænger ikke af, hvad der kommer ud af det, hvad det frembringer eller kaster af sig, men af, hvad der er i det"(Husted 2009, s. 158-159).

Dette siger med andre ord at det er indholdet i livet der for den enkelte kan betragtes som det gode liv. For socialpædagogisk praksis kan disse definitioner af, for det første socialt arbejde og for det andet af "det gode liv" betragtes som kernen i alt socialpædagogisk arbejde. Der kan med andre perspektiver dykkes dybere ned i disse definitioner, men udgangspunktet for at tale om kerneydelsen i socialpædagogisk praksis vil i denne opgave tage afsæt i ovenstående korte redegørelse for tydelighedens skyld.

6.2 Medborgerskab

Medborgerskab er et uundgåeligt begreb i den socialpolitiske og socialpædagogiske kontekst om voksne med nedsat fysisk og psykisk funktionsevne. Men hvad betyder det at være medborger og hvor stammer begrebet fra? Det vil jeg belyse i dette afsnit, for at skabe en forståelse af min tilgang til dette i denne opgave. Medborgerskabsbegrebet er i sin klassiske form udviklet af Thomas H. Marshall i bogen *"Medborgerskab og social klasse"*(Greve 2011). Heri defineres medborgerskabet som:

"... Individernes deltagelse i og medlemskab af et samfund og ved deres rettigheder og pligter som medlemmer af dette samfund" (Greve 2011, s. 106-107)

Marshall ser ifølge Greve udviklingen af medborgerskabet og dets forskellige former som konstituerende for de moderne vestlige velfærdssamfund og tydeliggør to områder hvor medborgerskabet garanterer individernes rettigheder. Han siger at medborgerskabet sikrer at individerne bliver accepteret i alle økonomiske, sociale og politiske sammenhænge som fuldgyldige medlemmer af samfundet og at det sikrer at individerne har del i samfundets grundlæggende økonomiske og sociale forudsætninger (Greve 2011).

Frank Bylov tydeliggør i hans bidrag til en antologi *"Opkvalificering af medborgerskabet i de beskyttede livsformer"* (Bylov, 2013) udviklingen af medborgerskabet i en dansk kontekst ud fra den socialhistoriske udvikling.

Civilt medborgerskab: Opstår med urbaniseringen som et forhold af personlig frihed i forhold til myndighederne

Politisk medborgerskab: Opstår med parlamentarismen som et forhold af generelle rettigheder i forhold til staten

Socialt medborgerskab: Opstår med velfærdssamfundet som det særlige forhold af individuel sikkerhed i forhold til den basale livsopretholdelse

Økonomisk medborgerskab: Opstår med industrialiseringen som et forhold af kollektiv tryghed i forhold til produktionen.

Bylovs introduktion til udviklingen af medborgerskabsbegrebet i en dansk socialhistorisk kontekst, giver et anvendeligt billede og en forståelse af begrebets udvikling i en kontekst der er relativt tilgængelig at forholde sig til.

Ida Schwartz tager i hendes bog *"Livsværdier og ny faglighed"* (Schwartz 2010) ligeledes fat i medborgerskabet, her med udgangspunkt i Krogstrups formuleringer fra *"Det handicappede samfund – om brugerinddragelse og medborgerskab"* 1999, om hvad det vil sige at være medborger:

"At være medborger vil sige, at man hører til i samfundsfællesskaber, og at man indgår i ligeværdige og ligestillede relationer, samt at man har mulighed for at påvirke sin egen tilværelse og har indflydelse på det der sker i såvel de nære og fjerne omgivelser"(Schwartz 2010 s. 14).

Udgangspunktet her ses som affødt af Socialreformen fra 1998, der understreger at mennesker med nedsat fysisk og psykisk funktionsevne er medborgere og som alle andre er borgere med en personlig frihed ukrænkelig af Grundloven (Schwartz 2010). Schwartz formidler i bogen et herfor interessant synspunkt, hvor hun peger på at det samfund vi i dag lever i tilgodeser de muligheder vi har til at træffe individuelle valg af livsmuligheder. Et samfund, der af nogle betegnes som et pluralistisk samfund, hvor mange forskellige livsmønstre og værdier lever sammen side om side. Et pluralistisk samfund hvor alle har individuelle særpræg. I et sådan samfund vil borgere med nedsat funktionsevne ansues som almindelige, hvorfor der kan opstå risiko for at den samfundsmæssige solidaritet smuldrer og den rummelige tanke give anledning til at slippe den sociale ansvarlighed. Schwartz mener her at det er vigtigt at fastholde synet på at den voksne med nedsat funktionsevne er en særlig borger der har brug for støtte til at fastholde deres medborgerskab (Schwartz 2010).

6.3 Social inklusion

Social inklusion som begreb ses ofte anvendt i flæng med social integration og kan derigennem nemt forveksles og anvendes i modsat betydning. Integration forudsætter inklusion. En person kan være inkluderet uden at være integreret, men en person kan ikke være integreret uden at være inkluderet. Mit udgangspunkt for denne definition tager jeg i et arbejde udarbejdet af tre fra Psykologisk institut, Aarhus universitet, om forskellen mellem social integration og social inklusion (Kristensen, Oberman og Dolmer, 2007).

”Social inklusion kommer fra latin og betyder lukke inde, dvs. indbefatte eller medregne noget” (Kristensen, Oberman og Dolmer, 2007, s. 1).

Social inklusion betegner en bevægelse mellem grupper, hvor det handler om at flytte grænsen mellem to områder eller dele. Dermed gøres et område større og et andet mindre. Med social inklusion menes lige muligheder for alle, hvad enten de er inkluderede eller ekskluderede. De fremhæver at der er nogle grupper der på forhånd er ekskluderet, som f.eks. personer med negativ social arv, samt at processen mere er et politisk forløb end en individuel udviklingsproces. De definerer tre punkter der betegner den sociale inklusion (Kristensen, Oberman og Dolmer, 2007, s. 2):

- a. *”Inklusion defineres i forhold til den eller de grupper, en person forholder sig til. Det indebærer, at man kan være inkluderet i en gruppe og ekskluderet i en anden.*

- b. *Kendetegn på gruppen: Vigtigt for at fremme social inklusion er, at der sikres en bred sammensætning.*
- c. *Adgangsmuligheder: udsatte har utilstrækkelig adgang til arbejdsmarkedet og arbejdsløshed indebærer social eksklusion. Objektiv betragtning på deltagelse og indflydelse: det handler om; om de er i stand til det – ikke om de gør det.”*

Som videnskabeligt begreb ses social inklusion som ensbetydende med at bekæmpe/fjerne barrierer for ekskluderede og er et relativt nyttilkommet begreb. Konkluderende fremhæver de at begrebet social inklusion ikke egner sig som forklaring eller kriterium for om inklusionen er god eller dårlig, vellykket eller ikke vellykket, men som et perspektiv på marginalisering (Kristensen, Oberman og Dolmer, 2007).

Denne forståelse giver en opfattelse af begrebet set som primært anvendeligt i politisk og pædagogisk sammenhæng til beskrivelse af det der skal/bør iværksættes for at mindske eller fjerne de barrierer der hæmmer den sociale inklusion. Det handler om det at have mulighed for at blive en del af noget. Ikke nødvendigvis om man er inkluderet, men muligheden skal være til stede. Afgrænsningen siger også at det er væsentligt at en gruppe rummer bredde for at øge mulighederne for social inklusion af flere, samt at det er muligt at opnå social inklusion i en sammenhæng uden det er ensbetydende med social inklusion i en anden sammenhæng.

Aarhus kommune vælger at sætte social inklusion i sammenhæng med medborgerskabsbegrebet og defineres ud fra følgende som (Aarhus Kommune 2013):

- *Adgang til reel deltagelse i samfundsinstitutioner, i lokalsamfundet og i det civile samfund i det hele taget – adgang til at deltage i uddannelsesaktiviteter, i arbejdslivet, i fritidslivet og det lokalt levende liv*
- *Sikring af et anstændigt levestandard – bolig, mobilitet og adgang til information*
- *Sociale relationer til naboer og venner – og ikke mindst have kontakt med sin familie*
- *Frihed for diskrimination, både direkte, indirekte og som institutionel diskrimination – ret til at udøve kulturel frihed dog med respekt for de grundlæggende demokratiske værdier*
- *Frihed for mobning, misbrug og kriminalitet – fri for unødigt angst i det daglige.*

Endvidere fastslår de, at i deres forståelse, forudsætter social inklusion samarbejde mellem de involverede parter via (Aarhus kommune 2013):

- *Inddragelse af borgeren direkte i arbejdet – for eksempel gennem aftalte handleplaner og ansættelse af medarbejdere med brugerbaggrund*
- *Konsulentbistand til alment systemet – for eksempel i et tværfagligt netværk omkring en kompliceret familiesag*
- *Tværasektorielt samarbejde med alment systemet – for eksempel mellem socialforvaltning og skole, politi og sundhedssystem*
- *Styrkelse af ressourcerne i lokalsamfundet – for eksempel gennem partnerskab med frivillige foreninger, boligforeninger og andre lokale aktører.*

7 Metodeafsnit

Projektets afsnit 8 og 9 bygger på allerede fremført litteratur, som jeg på forskellig vis fremtrækker essenser af til tydeliggørelse af tendenser på henholdsvis samfundsniveau og område-niveau. Jeg har i afsnit 8 valgt at anvende bidrag af Mik-Meyer og Villadsen(2007) samt Han-sen(2009), der begge fremskriver en samfundsanalyse i en betragtning af et mere liberaliseret samfund. Dette understøttes af enkelte eksempler fra Mandag Morgen(2013). I afsnit 9 har jeg undersøgt hvilket nyere litteratur der har været på området for beskyttet beskæftigelse, samt omkring målgruppen for voksne udviklingshæmmede, hvorudfra jeg fremdrager aktuelle ten-denser og udfordringer. I dette afsnit anvender jeg også serviceloven(Retsinfo 2012), samt FN's handicapkonvention(DCH 2012) til at belyse området. I begge ovenstående afsnit supplerer jeg med en analyse af og et perspektiv på kernebegrebernes fremkomst på det pågældende niveau. Efter hvert hovedafsnit på de tre niveauer (afsnit 8, 9 og 10)sammenfatter jeg hoved-konklusionerne herfra ud fra mine 3 kernebegreber og til besvarelse af problemstillingen. Jeg har udvalgt min litteratur ud fra min vurdering af, hvad der kunne være relevant at sige noget om i denne her sammenhæng. Velvidende at havde noget andet litteratur fundet sin vej forbi, kunne billedet have tegnet sig anderledes og andre synspunkter blive belyst. Et andet kriteri-um har været at det har skullet være relativ ny litteratur og jeg har målrettet min søgning efter dette. Casestudiet af konkret praksis beskriver jeg grundigere nedenfor. Ligeledes efterfølgen-de af case beskrivelsen, vil jeg prøve at fremanalysere hvordan kernebegreberne *Det gode liv, social inklusion og medborgerskab* kommer til syne i denne konkrete praksis.

7.1 Case studiet som forskningsmetode

Som baggrund for case studiet trækker jeg på Bent Flyvbjergs *"Case studiet som forskningsmetode"* (1988). Han beskriver et case studie som en studie- og undervisningsform der behandler en virkelighedssituation så konkret som muligt.

"Case studier er helhedsprægede (holistiske), induktive og aktørorienterede. Det videnskabssteoretiske udgangspunkt er hermeneutikken, fænomenologien og dermed "verstehen" traditionen." (Flyvbjerg 1988, s. 4)

Med Flyvbjergs terminologi bidrager denne verstehen traditions vægt på beskrivelse og forståelse til et billede af virkeligheden, sådan som den ser ud for deltagerne i den studerede situation. Dermed bliver vigtige forskningsmetoder i casestudiet observation, kvalitative interview, detaljerede beskrivelser og kvalitative feltnoter (Flyvbjerg 1988). Metoden fremhæver deltagerens opfattelse af en given situation i case studiet og nedtoningen af forskerens eget verdensbillede gør, at den beskrivende del af case studiet bliver helt centralt. Flyvbjerg kalder dette for beskrivelse "på casens egne præmisser". Analysen tager udgangspunkt i beskrivelsen, der er samlet af de forskellige interview, observationer osv., og på grundlag af de begreber og sammenhænge, som er vokset frem af beskrivelsen ved deltagerens egne formuleringer, samt ved observationer (Flyvbjerg 1998).

Mit case studie i dette masterprojekt bygger jeg primært på interview af 3 målgrupper: leder, personale og brugere/borgere. Disse 3 perspektiver skal bidrage til en bred forståelse af tilbuddet i sin helhed. Disse interview bidrages med mine egne erfaringer som medarbejder på tilbuddet igennem de sidste 7 år, beskrivelser og udsagn fra hjemmesider om tilbuddet, materiale fra kommunalt regi, samt interne dokumenter som handleplansmodeller og beskrivelser af tilgange til denne. Jeg redegør undervejs i afsnittet om case studiet (afsnit 9) hvor jeg henter min viden fra specifik i de enkelte tilfælde. Jeg har anvendt 5 temaer til at holde fokus i case studiet: *Den faglige sjæl, udviklingen på området, Det gode liv, Medborgerskab og Social inklusion*. Disse temaer og kernebegreber ses gentaget i interviewene. Det første tema er valgt ud fra en nysgerrighed om at få beskrevet hvad der kendetegner et tilbud som dette. Udviklingen for at belyse nogle af de forandringer det har gennemløbet igennem den sidste tid samt udforandringer tilbuddet står overfor at skulle implementere. Social inklusion og medborgerskab fordi de er centrale begreber fra Aarhus kommunes side vedrørende handicappolitik og vision 2010 som beskrevet under afsnit 8.4 i dette projekt og som samtidig er centrale kernebegreber i den

daglige pædagogiske drøftelse på tilbuddet. Det gode liv som repræsentant for kernen i socialpædagogisk arbejde som redegjort for i teoriafsnittet.

Det er min vision igennem dette case studie at redegøre for hvordan et tilbud under § 103 opleves af medlemmerne i dette og at jeg via mine temaer systematisk kan frembringe et fyldestgørende billede af sådan en institution, samtidig med at muligheder og barrierer bliver analyseret frem. I følgende afsnit vil jeg redegøre for min metodiske tilgang i interviewene.

7.2 Semi-strukturerede interview

Jeg har valgt at lave semi-strukturerede interview som en del af mit materiale til undersøgelse af det konkrete tilbud Værkstedet Aarhus Nord i mit case studie. Mit udgangspunkt for interviewene er med inspiration fra Kvale og Brinkmanns *"interview – en introduktion til et håndværk"* (Kvale og Brinkmann 2009). En tilgang til interview med udgangspunkt i et fænomenologisk perspektiv, der har interesse i at forstå sociale fænomener ud fra informanternes egne perspektiver og beskrive den verden de oplever, ud fra en antagelse om at den vigtige virkelighed er den som mennesker opfatter (Kvale og Brinkmann 2009).

"Et semistruktureret livsverdensinterview forsøger at forstå temaer fra den daglige livsverden ud fra interviewpersonernes egne perspektiver." (Kvale og Brinkmann 2009, s. 45)

Kvale og Brinkmann præsenterer de syv faser af en interviewundersøgelse (Kvale og Brinkmann s. 122), som jeg har anvendt til struktureringen af arbejdet med mine interview.

Tematisering: Jeg vil undersøge mine interviewpersoners meninger og holdninger til fem forudbestemte temaer der har til formål at belyse hvad Værkstedet Aarhus Nord er for et tilbud i et bredt perspektiv. Mine fem temaer har jeg valgt med baggrund i at få undersøgt hvordan den *faglige sjæl* fremkommer på tilbuddet og hvordan *udviklingen* på området ses og opleves. Endvidere har jeg valgt at stille konkrete spørgsmål til de tre kernebegreber fra dette projekt *Det gode liv, Medborgerskab og Social inklusion*.

Design: Jeg vil udarbejde 3 forskellige interviewguides (Bilag 1, 2 og 3) til 3 forskellige interviewgrupper og vil udarbejde 6 selvstændige interview - 1 lederinterview, 2 medarbejderinterview og 3 bruger/borger interview. Alle informanter er ansat og har sin daglige gang på Værkstedet Aarhus Nord. Informanterne har jeg udvalgt på følgende måde. Der er en daglig leder af værkstedet, så denne informant var givet på forhånd. Det er vigtigt for mig at de to medarbejder der deltog i interviewene på den ene side repræsenterede hver sin afdeling af

huset, så det i videst muligt omfang var repræsentativt i bredden. På den anden side er det også væsentligt at de medarbejder der skal deltage har lyst og interesse og ikke påtager sig opgaven med modvilje. I første runde spurgte jeg 2 forskellige medarbejder fra hver sin side af huset. 1 fra produktionsgruppen og 1 fra en af grupperne med genproduktion og begge ønskede at deltage. Slutteligt skal jeg bruge 3 brugere/borgere. Det var vigtigt for mig ikke at interviewe brugere fra min egen gruppe, da jeg ikke kan se mig fri for at være forudindtaget eller frigøre mig fra den særlige relation vi allerede har. Så jeg valgte at interviewe brugere fra de øvrige grupper. Det særlige ved denne målgruppe, er at det ikke er alle der vil være i stand til at kunne svare på mine spørgsmål. Jeg undersøgte, via mine kollegaer, hvilke brugere de havde som har en holdning til mine emner, kan udtrykke sig verbalt og har lyst til at deltage. Det resulterede i 3 motiverede brugere der gerne ville bruge lidt tid med mig. Velvidende at de alle tre repræsenterer den suverænt bedst fungerende målgruppe i huset, men i denne sammenhæng ville det ikke give mening at lave denne form for interview med den svageste målgruppe, da de ikke ville kunne imødekomme den opgave jeg har formuleret i interviewguiden. Endvidere bør nævnes at jeg i tilrettelæggelsen af interviewguiden har opbygget brugernes interviewspørgsmål ud fra de overordnede tema og spørger ikke direkte ind til medborgerskabsbegrebet her, men stiller konkrete spørgsmål omkring disse temaer (Bilag 3).

Interview: Jeg har sat 1 time af til interview med lederen og 30 minutter til medarbejdere og brugere. Det vurderer jeg hænger fint sammen med spørgsmålenes omfang og de kapaciteter jeg har til transskribering og analyse efterfølgende. Jeg udfører interviewene der hvor det bedst giver mening for informanten og hvor vi har mulighed for et roligt og fredeligt miljø. Der er fysisk pres på huset rammer, så vi må anvende hvad der er muligt den pågældende dag.

Transskription: Jeg renskriver interviewene umiddelbart efter interviewforløbet og har valgt at leder og medarbejdere får tilsendt interviewene til gennemtjek inden jeg anvender dem til analyse. Dette har jeg valgt da jeg syntes det giver mening for mig at de er bekendte med deres udsagn inden jeg citerer dem direkte. De har selvfølgelig mulighed for at rette og lave korrektur, hvilket måske ikke altid ville være passende i et interview. Med min valgte tilgang og det faktum at jeg direkte har brug for at citere kollegaer og min egen leder, har det stor betydning for mig ikke at fejlcitere dem, skrive noget de ikke ønsker at få frem alligevel, samt at sikre tilliden fra dem til det jeg laver. Man kan nemt få sagt noget i et interview man ikke ønsker frem i offentligheden eller har formuleret forkert. Dette ønsker jeg ikke skal ske. Vedr. brugerinterviewene har det ikke givet mening at sende dem til dem, da ingen af dem kan læse. Bru-

gerne ønskede alle 3 at være anonyme hvilket giver dem deres sikkerhed i form af at blive hængt op på deres udsagn. Derfor har jeg ikke tjekket tilbage med dem.

Analyse: Jeg søger at indhente beskrivelser af mine interviewpersoners oplevelser og meninger om nogle konkrete temaer med henblik på at kunne fortolke betydningen af det beskrevne. I analysen af interviewene læner jeg mig op ad den meningskondenserende analysemetode, hvor jeg struktureret leder efter, hvor mine informanter udtrykker og siger noget om mine centrale temaer. Jeg anvender markering til at finde de centrale steder i teksten hvor informanterne siger noget om de fem temaer og har udstyret dem med hver deres farve for at skabe overblik. Direkte citater fra interviewene og centrale meningsudsagn om temaerne bliver anført på bilagsark og de fulde interview vedlægges dette projekt på CD rom.

Verifikation: Interviewene kunne være givtige at lave i en anden sammenhæng, muligvis i et andet case studie, for at undersøge om et andet tilbud ligger i tråd med Nord, eller er meget forskellige.

Rapportering: Interviewenes resultater bliver fremført i skriftlig form i projektets afsnit 10 og de fulde transskriptionsudskrifter er at finde på vedlagte cd (bilag 4)

8 Samtidsperspektiv

Ser jeg på samfundet i dag ud fra mit ståsted ser jeg et samfund hvor den enkelte borger er sig selv nærmest. Vi er individualister i dette samfund som bærer præg af at hver enkelt er sin egen lykkes smed. Vi er selv ansvarlige for stort set alt og har som udgangspunkt kun os selv at tage vare på. Der er ikke stor grad af fællesskab at spore, hvor f.eks. det er familien der på tværs af generationer hjælper hinanden eller stor tradition for nabofællesskaber til at hjælpe med hverdagens udfordringer. Vi har nok at gøre med at få vores eget og den nærmeste families liv til at løbe rundt, med de individuelle værdier og krav vi ønsker at tillægge det. Jeg oplever mere at vi i samfundet i dag så at sige shopper i de netværk eller fællesskaber, som vi oplever givtige og nyttige for vores aktuelle situation og ønsker. Flere taler om et forandret samfund og at velfærdsstaten er under afvikling, det være sig i nyhedsudsendelser, aviser og andre medier. Til at belyse en mere konkret udvikling af samfundet har jeg valgt her at anvende bidrag fra Mik-Meyer og Villadsen(2007) samt Hansen(2009), der på hver deres måde giver deres bud på nogle af de forandringer vi oplever i samfundet i dag. Dette i relation til arbejdet i sam-

fundets velfærdsinstitutioner. Jeg supplerer med aktuelle bidrag fra områdeaktuelle medier som bl.a. Mandag Morgen.

8.1 Borgerens møde med velfærdsstaten

Med et udgangspunkt i Mik-Meyers og Villadsens syn på borgerens møde med velfærdsstaten i bogen *"Magtens former"* (Mik-Meyer og Villadsen 2007), vil jeg her præsentere et perspektiv på nogle af de samfundsmæssige forandringer, vi er vidne til i velfærdsstaten i disse år. De redegør for, med udgangspunkt i en bred empirisk viden, hvordan de oplever mødet med borgeren i en række velfærdsinstitutioner i Danmark. De ser at der i stigende omfang er bestemte fremherskende værdier der får en helt central plads. Det er værdier som:

"... effektivitet, selvansvar, frihed, empowerment, selvhjælp..." (Mik-Meyer og Villadsen 2007, s. 9).

Ovenstående værdier og de dertil hørende nye praksisformer, der bliver til med udgangspunkt i ændrede krav, definerer de som "Nyliberalisme", da de kan se at denne udviklingstendens i høj grad kan relateres til liberalismens kerneværdier. De holder et fokus på at dette begreb rummer en særlig forståelse og måde at indrette et system og bestemte praksisformer på, som vi ser afspejlet i bl.a. de institutionelle forandringer vi i disse år er vidne til. En forandring der i høj grad er præget af centrale værdier, der syner som et liberalistisk projekt (Mik-Meyer og Villadsen 2007).

De fremskriver her at der i samfundet er en forandring, der også har betydning for borgeren og de institutionelle rammer denne indtræder i, samt den måde hvorpå institutionerne tilrettelægger og organiserer sig på. En forandring der bygger på liberalistiske værdier og liberalistiske måder at tænke på. Endvidere skriver de om forandringerne i velfærdsstaten, at det ikke blot er et skifte i magtstrukturer (fra stat til marked), ændring af ansvar fra offentlige til private domæner, men også er en ændring i den måde hvorpå borgeren bliver konstitueret på i samfundet i dag. En større og større fokusering på en individualiseringsproces der betyder at den enkelte borger i større omfang ansvarliggøres for sin egen situation. Det være sig både helbredelse, læring, behandling og integration. Idealborgeren bliver, via forfatterne, således en person:

"... som handler ansvarsfuldt, viljestærkt og kontrolleret, og som erkender selv at spille hovedrollen i læsningen af sine problemer" (Mik-Meyer og Villadsen 2007, s. 10).

De fremhæver ligeledes at velfærdsstatens forandringer kan relateres til en række modsatrettede udviklingstendenser, der både har noget at gøre med vilkårene for arbejdet i offentlige velfærdsinstitutioner, samt for det konkrete møde med borgeren. I relation til første punkt peger de på at de politiske udmeldinger om at formindske statens styring for at give plads til institutionernes og borgerens selvudfoldelse, samtidig med at det centrale politiske niveau udøver en stigende detailstyring, ses som et styringsparadoks. I forhold til andet punkt om statens møde med borgeren, peger de på at personspecifikke udviklingsmål både kan relateres til borgeren som krav om udvikling og til velfærdsinstitutionerne som krav om etablering af projekter for borgerens udvikling. Selvom disse krav er forankret i konkrete politiske udviklingsmål og i en kommunal kontekst, forventes det at borgeren selv er/gøres ansvarlig for sin situation (Mik-Meyer og Villadsen 2007). Umiddelbart kan dette komme til syne som paradoksale forhold, men forfatterne mener at man skal betragte dette som udtryk for en ny form for styring. En styring hvor staten søger at leve op til liberalismens ideal om frihed for institutionen og borgeren via ansvarliggørelse for egen situation. Samtidig indføres der flere styringsteknikker centralt formuleret, der skal sikre en optimal ressourceudnyttelse gennem omfattende detailstyring med det formål at hjælpe institutionen/borgeren frem mod den ideale tilstand:

”At handle ansvarsfuldt, viljestærkt og kontrolleret” (Mik-Meyer og Villadsen 2007, s. 11).

I ovenstående bidrag på velfærdssamfundets udvikling, ses overvejende en tendens til et liberaliseret syn på institutionen og borgeren. Et syn om at frisætte den enkelte og et dertilhørende ansvar for eget liv. Man ser også en udvikling i velfærdssamfundet med en klar holdning til hvordan man ønsker at borgerne i samfundet skal være. Det handler om at lede den enkelte borger frem mod den ideale tilstand med det fulde ansvar for eget liv på alle områder.

8.2 Liberaliseringen af velfærdstaten

Liberaliseringen af den danske velfærdsstat belyser Janne Hedegaard Hansen ligeledes i hendes bog *”Socialpædagogen – identitet og faglighed”* (Hansen 2009). Hun belyser en forandring af velfærdsstaten, som stadig herskende horisont for social og politisk orientering i dag, dog i en mere liberaliseret udgave. Hun peger på en ændring i forhold til de fire begreber: *Ansvar, Ret og pligt, Frihed og Solidaritet* (Hansen 2009). Forståelsen af *ansvar*, dvs. at deltage aktivt i forpligtende fællesskaber, har ændret sig fra at være en statslig opgave til at optage alle grupper i det samfundsmæssige fællesskab. I dag skal den enkelte selv tage ansvar for at være en

del af fællesskabet med de rettigheder og muligheder det indebærer. Statens opgave bliver at sikre at den enkelte har muligheder for at tage ansvar for egen integration, bl.a. via jobskabelse og ansvarliggørelse (Hansen 2009). Et større fokus på det personlige står ikke, ifølge hendes syn på udviklingen, i modsætning til statens ansvar overfor den enkelte. Det betyder at staten har et ansvar for at sikre den enkeltes muligheder for at påtage sig et personligt ansvar. Borge- ren skal så at sige frisættes gennem selvforsørgelse. Hvor det tidligere var sociale og økonomi- ske rettigheder der blev opfattet som afgørende for at leve et godt liv, er det i dag *retten til pligten* der er forudsætningen herfor. *Frihed* for den enkelte er et centralt velfærdspolitisk mål, hvor det igennem en større liberalisering ikke længere er noget der skal sikres af staten, men noget den enkelte selv må opnå gennem større selvansvar. I forfatterens optik bliver *solidari- tet* med liberaliseringen ikke længere et udtryk for, at alle er en del af det samfundsmæssige fællesskab i kraft af deres medborgerskab og i kraft af alles bidrag til nogles behov. Solidarite- ten bliver den enkeltes vilje og evne til at bidrage til det samfundsmæssige fællesskab og skal understøtte den enkeltes pligt og ansvar, så denne får mulighed for og bliver i stand til at tage et selvstændigt ansvar (Hansen 2009). Hendes nøgleforandringer i relation til de fire begreber trækker hun således frem (Hansen 2009, s. 140-142):

Ansvar: *Der er sket en forskydning fra et fokus på samfundets ansvar for den enkeltes integra- tion og deltagelse i samfundet til et fokus på den enkeltes selvintegration og selvansvar.*

Ret og pligt: *Der er sket en forskydning fra et fokus på den enkeltes rettigheder til et fokus på den enkeltes pligter samt en forskydning fra et fokus på sociale rettigheder til et fokus på indi- viduelle rettigheder*

Frihed: *Der er sket en forskydning fra et fokus på lighed til et fokus på frihed. Denne frihed op- nås gennem pligt og selvansvar.*

Solidaritet: *Solidaritet er med liberaliseringen af velfærdsstaten ikke længere et udtryk for, at alle altid allerede er en del af det samfundsmæssige fællesskab.*

Andetsteds i hendes bog frembringer hun, i relation til denne opgaves målgruppe, et relevant bidrag til en forståelse af den mere liberalistiske velfærdsstats og socialpolitiske betydning for grupper med særlige behov. Social eksklusion handler i denne nye optik ikke længere om fat- tighed, men om marginale gruppers manglende deltagelse og integration i samfundet via ar- bejdsmarkedet. Med et skifte fra en fokusering på forsørgelsestanken til en fokusering på selv-

forsørgelse, bliver svaret på social eksklusion aktivering. Aktivering, ansvarliggørelse, pligt, frihed og brugerinddragelse udgør centrale begreber i selvforsørgelsestanken. (Hansen 2009).

"Selvforsørgelsestanken er indoptaget i en ny social- og arbejdsmarkedspolitisk dagsorden, der i første omgang retter sig mod arbejdsmarkedet, sekundært mod det sociale område"(Hansen 2009, s. 163).

Socialpolitikken har mistet sin dominans til arbejdsmarkedspolitikken og det kan blive vanskeligt for udsatte grupper, at opretholde ligheden i sin medborgerskabsstatus, da der er risiko for, at de ikke kan leve op til fællesskabets moralske arbejdspligt. Herigennem trues marginale borgeres rettigheder som medborger. Der kræves i dag at man selv gør sig fortjent til at være fulgyldigt medlem af fællesskabet for at opretholde sine medborgerskabsrettigheder. Med andre ord er den enkelte selv ansvarlig for at gøre sig relevant for fællesskabet, ved at leve op til fællesskabets krav og forventninger om selvansvarlighed og en moralsk pligt til selvforsørgelse (Hansen 2009).

Janne Hedegaard Hansens bidrag supplerer første bidrag med et fokus på en forandret velfærdsstat med øget liberalisme og liberalistiske kerneværdier i centrum. Hendes bidrag rummer også et fokus på de marginale borgeres risiko for ikke, at kunne blive fulgyldige medlemmer af samfundets fællesskaber, med manglende muligheder for at leve op til samfundets og fællesskabets krav om den moralske pligt til selvforsørgelse. Social eksklusion handler i denne nye optik om manglende deltagelse og integration til arbejdsmarkedet. Et arbejdsmarked, der for nogle marginale målgrupper som f.eks. voksne udviklingshæmmede, er yderst vanskelig at honorere kravene til.

8.3 Sammenfatning af samtidsperspektivet

Ovenstående to bidrag stemmer overens med den politiske dagsorden for området, der er at finde i medierne i disse tider. Margrethe Vestager siger bl.a. i et interview til Mandag Morgen under overskriften *"Større ansvar og mere frihed til velfærdslederne"*, at de offentlige ledere skal spille en nøglerolle i relation til regeringens forandringer af det danske velfærdssamfund.

"De skal have mere frihed til eksperimenter og ansvar for at skattekronerne rækker længere... der er mere frivillig arbejdskraft og borgerne klarer mere selv" (Mandag Morgen 2013, s. 1).

Ser man på de øvrige temaer og emner som Mandag Morgen skriver om for det sociale område findes emner som velfærdsinnovation, aktive borgere, samarbejde på tværs af sektorer og sundhed og forebyggelse (Mandag morgen 2013).

Sammenfattende på samtidsperspektivet i ovenstående bidrag, vil jeg fremtrække det væsentligste som den øgede liberalisering af velfærdsstaten med de dertil hørende liberalistiske værdier. Et syn om at frisætte den individuelle borger med det dertil hørende ansvar. At leve op til idealborgeren som menneske, bliver den vision velfærdsstaten tillægger borgeren. Et væsentligt aspekt er også de frembragte modsatrettede udviklingstendenser.

Hansen fremhæver den forskydning der har været i samfundet i forhold til de fire begreber *ansvar, ret og pligt, frihed og solidaritet* og skiftet fra en fokusering på forsørgelsestanken til selvforsørgelsestanken. Et her væsentligt aspekt er, i min optik, ligeledes den problematisering vedrørende udsatte målgrupper hvor det kan blive vanskeligt, at opretholde den fulde medborgerskabsstatus med manglende muligheder for, at leve op til fællesskabets moralske arbejdspligt.

Nedenstående har jeg præsenteret de måder, jeg i ovenstående kan se at mine 3 kernebegreber bliver italesat og kommer frem på. Det gode liv kommer til at handle om at leve op til idealborgeren set som et frit menneske, med det selvansvar og de pligter det medfører. Medborgerskabet kræver at du selv er aktiv og kan leve op til den herskende arbejdsmarkedsdiskurs samt fællesskabets krav og forventninger. Styrkelse af medborgerskabet kan i denne optik ses som at gå ad den rigtige sti mod idealborgeren. Social inklusion kan ses som en individuel placering i eksisterende fællesskaber eller grupper, hvor det er væsentligt at du kan passe ind til idealet.

	Det gode liv	Medborgerskab	Social inklusion
Samfundsniveau	Frisættelse	Aktiv	Individuel indplacering i eksisterende grupper/fællesskaber
	Selvintegration og selvansvar	Arbejdsmarkedsdiskurs	At passe ind til Idealet
	Frihed gennem pligt	Den "rigtige" vej mod idealborgeren	
	Sikre muligheden for reelt at klarer sig selv og opfylde ansvar og pligter		

Det kan virke til at samfundets generelle normalitetsopfattelse er mere snæver i dag og samfundet fremstår som mindre rummeligt. Kravene til den enkelte borger er høje i relation til opfyldelse af idealet. Det bliver interessant senere i masterprojektet at forfølge de muligheder og begrænsninger jeg ser for min målgruppe i samfundet i dag. Ovenstående model medtager jeg til den følgende sammenfatning af områdeniveauet, for at se efter ligheder og forskelle på måder kernebegreberne fremkommer.

9 Beskyttet beskæftigelse til voksne udviklingshæmmede

I dette afsnit vil jeg undersøge hvilken viden der findes på området, heriblandt de nyeste tiltag fra KL, SFI og SL. Jeg vil også trække den lovgivning vi på området er underlagt frem og undersøge hvilke tendenser og begreber der bliver fremskrevet i disse. Her vil serviceloven være udgangspunktet suppleret med FN's handicapkonvention. Herefter snævrer jeg det lidt ind og belyser det fokus og den retning Aarhus kommune har på området. Dette skal munde ud i et billede af hvilke fokusområder der generelt gør sig gældende, hvilke kernebegreber der bliver fremskrevet samt give et billede af hvordan det på det politiske niveau kommer til udtryk i en konkret kommunes handicappolitik og indsatser. Afslutningsvis vil mine generelle kernebegreber i dette masterprojekt blive diskuteret i kontekst med ovenstående. Både for at underbygge eller undersøge deres relevans, men også for at kunne give et samlet view over området generelt.

9.1 Hvad ved vi om området for beskyttelse?

I mine bestræbelser på at frembringe konkret viden om beskyttet beskæftigelse og dagtilbud til voksne udviklingshæmmede, har jeg måttet konstatere at der er langt imellem konkrete undersøgelser, der ser på et bredt perspektiv. Oftest er det at finde enkelte praksisbeskrivelser af hvad og hvordan man gør på enkelte tilbud. SFI har i 2009 dog lavet en kortlægning af området for beskyttet beskæftigelse efter § 103, hvor også elementer af § 104 bliver belyst. Dette arbejde vil være et af mine udgangspunkter i at beskrive hvad vi ved om området generelt. Dette vil jeg supplere kort med nogle af hovedkonklusionerne fra værket "*viden om voksne mennesker med handicap*" af Niels Rosendal Jensen 2012. Værket trækker på baggrund af sit materiale konkrete konklusioner fra undersøgelsen frem, set i lyset af medborgerskabet som idé og ideal.

9.1.1 SFI – Beskyttet beskæftigelse en kortlægning 2009

SFI har i 2009 lavet en kortlægning af området for beskyttet beskæftigelse efter § 103 i service-loven. Dette er en bestillingsopgave fra Velfærdsministeriet, det tidligere socialministerium, der ønskede en større viden om området. Ministeriet der i dag går under Social- og integrationsministeriet. Området "beskyttet" beskæftigelse er eneste beskæftigelsesområdet der hører under velfærdsministeriet. De øvrige beskæftigelsestilbud sorterer under beskæftigelsesministeriet. Denne kortlægning er finansieret af Arbejdsmarkedsstyrelsen og er primært baseret på spørgeskemaundersøgelser af personale og borgere, der er tilknyttet de beskyttede værksteder, samt de kommuner tilbuddene hører til under. Desuden er der hentet oplysninger fra Tilbudsportalen, samt tabeller produceret af Danmarks statistik. Formålet med kortlægningen er at skabe et overblik over den beskyttede beskæftigelse (Bengtsson og Mateu 2009).

Kortlægningen slår fast, at beskyttet beskæftigelse i deres optik er placeret i en gråzone imellem en social foranstaltning og en form for beskæftigelse. I den ene side grænser tilbuddene op til dagtilbud efter § 104 og mange værksteder forener da også disse to tilbud. I den anden side grænser tilbuddet op til job med løntilskud for førtidspensionister. Kommunerne har med kommunalreformen i 2007 overtaget de fleste af de beskyttede værksteder. Der er omkring 200 værksteder af forskellig størrelse, der tilsammen giver 8000 borgere et tilbud om beskæftigelse. Størsteparten af borgerne her er udviklingshæmmede, men et stigende antal mennesker med sindslidelser modtager tilbud i disse organisationer. Nogle indeholder rent beskæftigelsestilbud, mens andre også tilbyder andre aktiviteter såsom aktivitets- og samværstilbud. Antallet af personer i beskyttet beskæftigelse udgør ca. 3 promille af alle beskæftigede og mere end hver tredje borger i beskyttet beskæftigelse har et ønske om at komme ud på en almindelig arbejdsplads. De tilbud der alene tilbyder § 103 udgør 39 pct. af den samlede mængde dagtilbud, hvor 46 pct. både tilbyder § 103 og § 104. Ca. 60 pct. af disse, der tilbyder begge tilbud, oplyser at borgerne ikke er fysisk adskilte i dagligdagen. Dette kan, ifølge undersøgelsen, både betyde et løft til de svagere blandt målgrupperne, men også at de bedst funderede trækkes ned i kraft af oplevelser om ikke at kunne få imødekommet deres ønsker og behov tilstrækkeligt. Dette underbygges i tallene fra analysen af spørgeskemaerne, hvor der ses en tendens til at de tilbud, hvor begge tilbud udbydes, ikke i så stor grad udplacere borgere i det almindelige erhverv, som i de tilbud med ren § 103 (Bengtsson og Mateu 2009).

Endvidere finder jeg det relevant i denne undersøgelse at trække frem at 8 pct. af alle tilbud ligeledes har et § 108 botilbud tilknyttet til dagtilbuddet, hvorfor de kommer til at fremstå som

institutioner i gammeldags forstand, som f.eks. totalinstitutionen set ud fra Gofmanns perspektiv. Dette er interessant set i sammenhæng med ophævelsen af institutionsbegrebet fra 1998. Personalet på de beskyttede værksteder efter § 103 har, ifølge undersøgelsen, en noget broget sammensætning rent uddannelsesmæssigt. Den fremskriver at 60 pct. af alle tilbud har pædagogisk personale ansat, men også at der så er 40 pct. der ikke har. Endvidere konkluderer undersøgelsen at der er stor forskel fra tilbud til tilbud. Af andre målgrupper nævnes håndværkere og værkstedsmedarbejdere. Der er altså ikke et entydigt svar eller billede af det personale der er ansat rundt omkring på de danske tilbud, men store forskelle tilbuddene imellem (Bengtsson og Mateu 2009). Dette giver et ret broget billede af indholdet og det pædagogiske/praktiske perspektiv i tilbuddene, der kan vanskeliggøre en direkte sammenligning i indhold og indsats.

Forfatterne til undersøgelsen ser to tendenser i indhold indenfor de beskyttede værksteder. Den første gruppe værksteder argumenterer ofte med, at en tilværelse på en almindelig arbejdsplads løfter den enkelte borgers selvforståelse og trivsel, hvorimod den anden gruppe værksteder argumenterer med, at grundlaget for visitation er borgernes manglende arbejds-evne, og at det derfor allerede har været forsøgt at få dem tilknyttet det almindelige arbejdsmarked. I stedet prøver de her at fokusere på trivsel og fællesskab. Der er tilsyneladende ret stor forskel på de arbejdsorienterede og de pædagogiske værksteder, hvoraf den sidst del er i betydeligt overtal (Bengtsson og Mateu 2009). Der fremskrives i denne undersøgelse ingenting om betydningen af personalesammensætningen og målet for indsatsen i de enkelte tilbud. Det kunne have været et interessant perspektiv at undersøge om der var sammenhæng imellem personalets uddannelsesmæssige baggrund og indsatsen i de enkelte tilbud.

9.1.2 Viden om voksne mennesker med handicap

Jensen fremskriver omkring mennesker med udviklingshæmning, at siden Bank-Mikkelsen formulerede normalitetsprincippet forstået som mennesker med udviklingshæmnings ret til at opnå et liv så nært det normale som muligt, har integration, normalisering og ligebehandling været temaer og udgangspunkt i den sociale indsats for mennesker med funktionsnedsættelse. Dette understøttes af Socialreformen fra 1998, der formelt og juridisk konstruerer mennesker med funktionsnedsættelser som medborger(Jensen 2012). Målgruppernes muligheder for udnyttelse af deres personlige frihed og selvbestemmelse er formelt set på plads, men der viser sig nogle barrierer af fysisk og holdningsmæssig art, der hæmmer denne mulighed, bl.a. accepten fra den brede befolkning. Undersøgelsen peger på, at mennesker med fysisk og psy-

kisk funktionsnedsættelser stadig lever et isoleret og parallelt liv i forhold til det øvrige samfund, og at reel deltagelse forudsætter, at samfundsmæssige institutioner fremmer deres muligheder for deltagelse (Jensen 2012). Omkring arbejde og beskæftigelse konkluderes der i undersøgelsen, at kommunerne har svært ved at støtte målgruppen i at opnå tilknytning til arbejdsmarkedet. Der savnes bl.a. erhvervsrettet vejledning samt indsats for udslusning til det normale arbejdsliv. Endvidere peger undersøgelsen på, at der er store udfordringer forbundet med at erstatte de særlige foranstaltninger for beskæftigelse med inklusion til det ordinære arbejdsmarked (Jensen 2012). I forhold til sociale netværk ser undersøgelsen at målgruppen fortsat er i farezone og at det er yderst bekymrende med gruppens manglende sociale netværk set i lyset af, at menneskers trivsel og velvære generelt er afhængig af, at det indgår i sociale sammenhænge hvor man oplever sig anerkendt. Når det gælder livskvalitet og selvstændig livsførelse adskiller målgruppen sig fra andre ved, at have en række barrierer og livsomstændigheder der gør, at de har ringere muligheder for at realisere ønsker til livet end andre (Jensen 2012). En af slutkonklusionerne omhandler den socialpædagogiske støtte der umiddelbart ikke ser ud til alle steder at understøtte social inklusion og deltagelse. Han fremskriver, at der er behov for et ændret fokus og en ændret målsætning til, at have borgerens rettigheder og en praksis begrundet på etiske principper i centrum. Endvidere at der stadig er et behov for at ændre fokus til borgerens ressourcer frem for begrænsninger, med det formål at styrke mulighederne for udnyttelse af personlig frihed og selvbestemmelse (Jensen 2012).

Denne undersøgelse bygger på en vidensopsamling der har haft til formål at pege på nogle områder hvor forskningen halter bagefter, men trækker også aspekter frem, som ovenstående, hvor den socialpædagogiske og socialpolitiske opgave kan udvikle sig og sætte ind. Det er hvad jeg i denne opgave anvender dette materiale og uddrag af konklusioner til. Den peger på huller hvor vi som område har store udviklingspotentialer, mod målet af medborgerskabet som ide.

9.2 Serviceloven

Området for beskyttet beskæftigelse og dagtilbud generelt til voksne med nedsat fysisk og psykisk funktionsevne er omfattet af servicelovens bestemmelser. Serviceloven er det lovgrundlag alle tilbud bliver tilrettelagt efter og den lov tilbuddene er underlagt. På det grundlag vil mit startsted for at redegøre for og analysere udviklingen, tendenserne for området generelt, samt de kernebegreber der fremskrives, være servicelovens indhold samt vejledningerne til denne. I service lovens § 1 beskrives formålet med denne lov som i punkt 3) vedrørende denne målgruppe som (Retsinfo 2012):

"Stk. 2. Formålet med hjælpen efter denne lov er at fremme den enkeltes mulighed for at klare sig selv eller at lette den daglige tilværelse og forbedre livskvaliteten.

Stk. 3. Hjælpen efter denne lov bygger på den enkeltes ansvar for sig selv og sin familie. Hjælpen tilrettelægges på baggrund af en konkret og individuel vurdering af den enkelte persons behov og forudsætninger og i samarbejde med den enkelte. Afgørelse efter loven træffes på baggrund af faglige og økonomiske hensyn." (Retsinfo 1012, serviceloven, kapitel 1, § 1)

Her fremskrives formålet med denne lovs primære arbejdsgrundlag for det socialpædagogiske arbejde med målgruppen med temaer som, at fremme den enkeltes muligheder for at klare sig selv, lette den daglige tilværelse og forbedre livskvaliteten. Vi har her at gøre med et formål der sigter på en udvikling af det enkelte menneskes muligheder i samfundet bredt forstået. I stk. 3 tilskrives endvidere at hjælpen skal bygge på den enkeltes ansvar for eget liv, med baggrund i den enkeltes behov og forudsætninger. Slutteligt bliver der tilføjet et fagligt og et økonomisk perspektiv.

Her bliver det tydeligt at det ikke blot er et udgangspunkt i en socialpædagogisk faglig vurdering at den enkeltes behov for hjælp og støtte skal etableres ud fra. Den enkelte borger er tillige selv ansvarlig i denne proces, som skal tilrettelægges ud fra en individuel faglig vurdering og et økonomisk hensyn.

I denne første formålsparagraf bliver de væsentligste fokusområder og begreber:

- Udvikling/lettelse af den enkeltes muligheder for at klare sig selv
- Forbedre livskvaliteten
- Ansvar for eget liv

Med vejledning nr. 1 til serviceloven bliver formålsparagraffen uddybet (Ministerialtidende 2011). Den tilskriver at forebyggelse er et væsentligt formål med ydelser og indsatser efter serviceloven. Både i forbindelse med tilrettelæggelsen og tildelingen af konkrete ydelser, som skal tilgodese behov, der følger nedsat funktionsevne. En række af ydelserne i serviceloven har som formål at kompensere for den nedsatte funktionsevne, således at den pågældende så vidt muligt sættes i stand til, at leve og udfolde sig som andre. I vurderingen af kompensationsbehovet er det udelukkende den konkrete virkning af funktionsnedsættelse der fokuseres på, og ikke her den pågældendes egne eller familiens muligheder for selv at klare kompensationsbehovet (Ministerialtidende 2011, vejledning 1). Her siges der dog at når serviceydelsen har til formål at kompensere for en funktionsnedsættelse, påhviler vurderingen ikke egne eller pårøren-

des muligheder for selv at klarer opgaven med compensationen. Så selvom den enkelte har ansvar for eget liv, et den ikke selv ansvarlig i forhold til den hjælp og støtte den enkelte har brug for i forhold til at kompensere for funktionsnedsættelse.

Med fremhævnningen af disse begreber vil jeg gå et skridt dybere i serviceloven og se nærmere på hvilke øvrige begreber den fremskriver for området med voksne med nedsat fysisk og psykisk funktionsevne. Jeg starter i kapitel 15 § 81 hvor formålet for denne indsats er (Retsinfo 2012):

- ”1) at forebygge, at problemerne for den enkelte forværres,*
- 2) at forbedre den enkeltes sociale og personlige funktion samt udviklingsmuligheder,*
- 3) at forbedre mulighederne for den enkeltes livsudfoldelse gennem kontakt, tilbud om samvær, aktivitet, behandling, omsorg og pleje og*
- 4) at yde en helhedsorienteret indsats med servicetilbud afpasset efter den enkeltes særlige behov i egen bolig, herunder i botilbud efter lov om almene boliger m.v. eller i botilbud efter denne lov.”* (Retsinfo 1012, Serviceloven, kapitel 15, § 81)

Her bliver yderligere tilføjet at indsatsen handler om at forbygge problemer og forbedre sociale og personlige funktion samt muligheder for livsudfoldelse. Fokus i dette ligger på at udvikle og forbedre den enkeltes livsmuligheder gennem områderne beskrevet i punkt 3. Endvidere skal indsatsen være helhedsorienteret samt afpasset den enkeltes behov. Endvidere kan siges at denne formålsparagraf via § 82 ligeledes dækker voksne med betydelig nedsat fysisk og psykisk funktionsevne selvom der ikke forelægger samtykke, dog uden brug af fysisk tvang. Herigenem sikres borgere der ikke selv er i stand til at tage nogen grad af varer på eget liv. I denne formålsparagraf for voksne med nedsat fysisk og psykisk funktionsevne er det vi i daglig tale indenfor det pædagogiske og socialpædagogiske fagområde betegner som ”Det gode liv” og en helhedsorientering i spil. At skabe indsats til forbedring og forebyggelse i forhold til de muligheder livet bringer samtidig med at indsatsen skal etableres helhedsorienteret. Dvs. at der er en vis overensstemmelse imellem de enkelte tilbud borgeren møder, så de ikke arbejder i hver sin retning. Fokus og begreber i denne formålsparagraf er:

- Forebyggelse og forbedringer
- Livsudfoldelse – ”Det gode liv”
- Helhedsorienterede indsats

Vejledningen til ovenstående to paragraffer tilsiger endvidere, at til voksne med fysisk eller psykisk funktionsevne eller med særlige sociale problemer, skal der ydes en særlig indsats. En indsats der bør sigte mod, at styrke den enkeltes muligheder for aktiv deltagelse i samfundslivet, herunder personlig udvikling, aktivering og social integration. Tillige hvor indsatsen med omsorg og pædagogisk støtte og træning skal ses i samspil med uddannelses- og beskæftigelsesmuligheder (Ministerialtidende 2011, vejledning nr. 1). Her tilkobles en forpligtigelse til at varetage de opgaver som de enkelte vurderinger af kompensationsbehovene frembringer, samt at tilgodese den sociale integration. Den helhedsorienterede indsats bliver her koblet som et samspil imellem omsorgs- og plejehovene og behovene for aktivering og beskæftigelse. Der er tale om kommunal forpligtigelse der skal medvirke til, at målgruppen reelt tilbydes og får en støtte, så de kan leve en så værdig tilværelse som muligt.

Et spadestik dybere i serviceloven for området er kapitel 19 via § 103 og § 104 hvor det bliver præciseret at kommunalbestyrelsen **skal** tilbyde enten beskyttet beskæftigelse efter § 103 til personer under folkepensionsalderen der, pga. betydelig nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne, ikke kan opnå eller fastholde beskæftigelse på normale vilkår, eller aktivitets- og samværstilbud efter § 104 til samme målgruppe til opretholdelse eller forbedring af personlige færdigheder eller af livsvilkårene (Retsinfo 1012). Her igennem bliver de enkelte kommuner forpligtet til at tilbyde en indsats for borgere under målgruppen. Dette giver et særligt ansvar til de enkelte kommuner om, at oprette konkrete tilbud efter servicelovens paragraffer der lever op til disse to beskrevne formålsparagraffer.

Vejledningen til § 103 definerer at: *"Beskyttet beskæftigelse består i udførelsen af opgaver, der indgår som et led i en produktion af varer eller tjenesteydelser"* (Ministerialtidende 2011, Vejledning til serviceloven nr. 5, s. 34). Der defineres at et § 104 tilbud er: *"Aktivitets- og samværstilbud der har til formål at øge den enkeltes livskvalitet i dagligdagen og retter sig især mod borgere med behov for socialt samvær og aktiviteter i fællesskab"* (Ministerialtidende 2001, vejledning til serviceloven nr. 5, s. 38). Der er her tale om to forskellige dagtilbud hvor det ene har fokus på beskæftigelse og det andet har fokus rettet mod aktiviteter og samvær.

Om der tilbydes det ene eller det andet tilbud og i hvilke tilfælde ligger, som jeg læser det, i vurderingen af den enkeltes behov og forudsætninger. Jeg finder det interessant at undersøge hvilke tilbud der findes i Aarhus kommune, samt hvordan man kategoriserer eller opdeler borgerne i niveauer alt efter om de tilbydes det ene eller andet tilbud. Dette vil jeg bringe med videre til afsnittet omkring Aarhus kommunes fokusområder.

9.3 FN's handicapkonvention

Danmark ratificerede FN's handicapkonvention i 2009 hvorefter den trådte i kraft i august samme år. Konventionen har til formål at sikre, at personer med handicap kan få fuldt udbytte af menneskerettighederne og de fundamentale frihedsrettigheder samt, at fremme respekten for værdigheden hos personer med handicap (Social og integrationsministeriet 2013). Konventionens generelle principper handler om (DCH, 2012):

- a. Respekt for menneskers naturlige værdighed og personlige autonomi
- b. Ikke-diskrimination
- c. Fuld og effektiv deltagelse og inklusion i samfundslivet
- d. Respekt for forskellighed og accept af personer med handicap som en del af den menneskelige mangfoldighed og af menneskeheden
- e. Lige muligheder
- f. Tilgængelighed
- g. Ligestilling af mænd og kvinder
- h. Respekt for de udviklingsmuligheder som børn med handicap har, samt respekt for deres ret til at bevare deres identitet.

Konventionen er væsentlig i denne her sammenhæng, da den via tilslutningen forpligter Danmark at sikre mennesker med handicap civile og politiske rettigheder til, at være medborger i samfundet på lige fod med alle andre. På baggrund af konventionen er social- og integrationsministeriet påbegyndt et arbejde med en ny handicappolitisk handlingsplan der skal sætte rammerne og retning på handicapområdet og for implementeringen af FN's handicapkonvention. Arbejdet forventes færdigt efteråret 2013 (social- og integrationsministeriet 2013).

9.4 Aarhus kommunes fokusområder for området

På Aarhus Kommunes Socialforvaltnings hjemmeside for voksne med handicap er hovedoverskrifterne Social inklusion og Medborgerskab. Deres vision er at fremme social inklusion for voksne med handicap ved, at understøtte den enkelte brugers deltagelse i samfundslivets mange aspekter med hovedvægt på beskæftigelse og det sociale liv. Endvidere siger de at Voksenhandicap indsatsen overordnet skal styrke den enkelte borgers muligheder for at realisere personlige ønsker til livsudfoldelse og livskvalitet igennem arbejde, undervisning, træning, udvikling og omsorg (Aarhus Kommune 2013). Der trækkes en række forskellige pædagogiske metoder frem som middel til at opnå størst mulig livskvalitet og selvbestemmelse til personer

med handicap. Her nævnes bl.a. "Det ka' nytte", Marte Meo, Neuropædagogik, TEACCH, KRAP, kognitive strategier, adfærdsregulerende metoder og livshistorier.

Ovenstående peger på at ypperste fokusområder i Voksenhandicap i Aarhus Kommune anno 2013 er social inklusion og medborgerskab. Aarhus Kommune har et fokus og en holdning til hvordan vejen dertil skal nås, både hvad angår definition og værdisætning af begreberne, men også en holdning til den metodiske tænkning i vejen mod målet.

Et andet fokus i Voksenhandicap i disse år er tilgangen til Den danske Kvalitetsmodel på det sociale område. Dette betyder at Aarhus Kommune har forpligtet sig til at understøtte programmet, og at de har udarbejdet retningsgivende dokumenter til de implementerede indikatorer i programmet. Dansk kvalitetsmodel på det sociale område indeholder i dag 9 indikatorer, der i de enkelte institutioner skal beskrives, dokumenteres og kvalitetstjekkes. Indikatorerne er: *Kommunikation, Brugerinddragelse, Individuelle planer, Utilsigtede hændelser, Medicinhåndtering, Magtanvendelse, Kompetenceudvikling, Arbejds miljø og Ledelse.*

I Aarhus Kommune skal kvalitetsmodellen udgøre den centrale ramme for systematisk dialog om den pædagogiske indsats, samt sikre viden om, at den pædagogiske indsats man tilbyder virker. Modellen ses fra Aarhus Kommune som en vej til bl.a. at indfri de vedholdende krav om, at den sociale indsats skal kunne begrundes, beskrives og dokumenteres. Der er fokus fra kommunens side på at implementeringen af modellen er et udviklings- og forandringsprojekt, der vil gribe ind og overlape eksisterende procedurer, arbejdsgange og politikker. De ser endvidere modellen som en praktisk virkeliggørelse af den forpligtelse, der ligger i forhold til handicappolitikken (Aarhus Kommune 2009). Den bærende idé er, at en systematisk tilgang med en fastlagt ramme vil give det bedste grundlag for arbejdet med at synliggøre, fastholde og udvikle det gode faglige arbejde.

9.5 Hvilke tendenser ses der for området og hvor er vi på vej hen

For overordnet at se hvilken retning området bevæger sig imod, har jeg undersøgt relevante organisationers arbejde og fokusområder. Jeg vil primært trække på KL's, Det Centrale Handicapråd (DCH), samt SFI's interesseområder og initiativer for området.

Der er ingen tvivl om at medborgerskabet er i fokus alle steder. Et af DCH's primære temaer er netop medborgerskabet, men også teknologi, velfærd og digitalisering, handicap i medierne og flere handicap i job er at finde i deres hovedtemaer. Så sent som den 13. maj 2013 afholdte DCH en landsdækkende konference med temaet *Medborgerskab og handicap – fra vilje til handling*. En konference jeg der bød på forskellige målgruppers, politikeres og fagfolks bud på

arbejdet og mulighederne for medborgerskab på forskellige områder. De anvendte også dagen til at præsentere deres nye chartre om brugerindflydelse (DCH 2013).

KL har lanceret en ny undervisningspakke til målgruppen af mennesker med kognitive funktionsnedsættelser netop om medborgerskabet i centrum. Dette skal give muligheder for at målgruppen får mulighed for, at tilegne sig viden om deres egne rettigheder og de muligheder de har for at udøve dem i praksis (KL 2013). Endvidere ses et massivt fokus på beskæftigelsesindsatser under titlen beskæftigelse for alle, med adskillige henvisninger til viden om praksiseksempler og en lang række organisationer der i fællesskab eller hver for sig har initiativer til netop beskæftigelse (KL 2013). Derudover findes der under hvert tema et antal kvalitets- og dokumentationsværktøjer og modeller (KL 2013, kvalitet og myndighed). Kvalitetsmodeller, dokumentationsmodeller og styringsværktøjer ses i stigende grad ligeledes influere den socialpædagogiske hverdag i institutionerne (Se afsnit 10).

ULF, der er Udviklingshæmmedes landsforening, har ligeledes arbejde og medborgerskab i fokus, bl.a. via deres KLAP-projekt der har til formål, at give udviklingshæmmede mulighed for at vælge et skånejob, frem for et tilbud på et beskyttet værksted (ULF 2013). Endvidere har de uddannet en række brugervejledere indenfor temaet medborgerskab, samt udgivet en pjece herom (ULF 2013).

På baggrund af ovenstående kan jeg konkludere at fokuset på medborgerskabet er stort. Der er endvidere stort fokus på det at blive inkluderet på det ordinære arbejdsmarked, samt på metoder til dette via udarbejdede modeller og værktøjer. Kvalitetskontrol og dokumentation er ligeledes et væsentligt aspekt i fokusområderne ud fra ovenstående.

9.6 Sammenfatning af det samlede billede af området

På grundlag af ovenstående afsnit vil jeg her sammenfatte det samlede billede der tegner sig på områdeniveau, både med hensyn til den frembragte viden og de tendenser der kommer til syne. Beskyttet beskæftigelse efter servicelovens § 103 befinder sig i en gråzone mellem social foranstaltning og en form for beskæftigelse. Området indeholder ca. 200 værksteder med ca. 8000 brugere, der tilsammen udgør ca. 3 promille af den samlede beskæftigelse. Ca. hver tredje borger heri ønsker at komme ud på det ordinære arbejdsmarked. Der ses, indenfor beskyttet beskæftigelse, to tendenser. Den ene rummer et syn på at en tilværelse på en almindelig arbejdsplads løfter den enkelte borgers selvforståelse og trivsel, den anden rummer synet at grundlaget for visitationen til beskyttet beskæftigelse netop er manglende arbejdsevne. Dvs. at

der på de beskyttede værksteder hersker to forståelser: en arbejdsorienteret og en mere socialpædagogisk. I relation til målgruppe viser der sig nogle barrierer for den reelle mulighed for fuld udnyttelse af medborgerskabet og den sociale inklusion. Bl.a. savnes accepten blandt befolkningen generelt, det faktum at målgruppen stadig lever isoleret og parallelt samt, at målgruppen mangler tilknytning til arbejdsmarkedet. Reel deltagelse vil bl.a. kræve at samfundsinstitutionerne fremmer deres muligheder for dette.

Serviceoven præciserer formålet som at fremme den enkeltes muligheder for at klare sig selv, lette den daglige tilværelse og forbedre livskvaliteten. Hjælpen skal bygge på den enkeltes ansvar for eget liv og ydelserne kompenserer, så den enkelte i videst muligt omfang sættes i stand til at leve og udfolde sig som andre. I forhold til denne målgruppe, skal der ydes en særlig indsats mod at styrke den enkeltes muligheder for aktiv deltagelse i samfundslivet. FN's handicapkonvention har til formål at sikre, at personer med handicap kan få fuldt udbytte af menneskerettighederne og de fundamentale frihedsrettigheder. Den sikrer mennesker med handicaps civile og politiske rettigheder til at være ligeværdige medborger i samfundet på lige. Aarhus Kommune fokuserer, i tråd med dette, på social inklusion og medborgerskab for, at fremme den enkeltes deltagelse i samfundslivet med hovedfokus på det sociale liv og beskæftigelse. Den Danske Kvalitetsmodel på det sociale område skal udgøre en central ramme for systematisk dialog om den pædagogiske indsats samt sikre viden om indsatser der virker.

Medborgerskabet kommer til syne i de fleste relevante sammenhænge og fremtræder som et af de væsentligste indsatsområder, både hvad angår brugerindflydelse og beskæftigelse, herunder inklusion og fællesskab. Der ses tydeligt en tendens til styringsværkstøjer, pædagogiske koncepter og modeller, som bliver sat i verden for at styre, dokumentere og sikre kvalitet og evidens på området. Nedenstående vil jeg præcisere resultaterne af dette områdeniveaus undersøgelse i forhold til mine tre kernebegreber.

	Det gode liv	Medborgerskab	Social inklusion
Områdeniveau	Den enkeltes muligheder, daglige tilværelse, livskvalitet Leve og udfolde sig som andre Individuelt	Brugerindflydelse Reel deltagelse Så nær det normale som muligt Ordinær beskæftigelse Rettigheder	I særlige fællesskaber At skabe muligheder for inklusion i "normal" samfundets fællesskaber

I det områdeperspektiv jeg har medtaget her, ser jeg en stigende tendens mod det aktive medborgerskab. Fokus ligger her primært på rettigheder, reel deltagelse, at nærme sig det normale med de muligheder og begrænsninger man har, samt mulighed for større grad af beskæftigelse på det ordinære marked. Den sociale inklusion kommer frem som, at målgruppen stadig bliver inkluderet i særlige fællesskaber og arbejder mod, at skabe muligheder for at indgå i samfundets normale fællesskaber. Det gode liv fremtræder som at den enkeltes liv er i centrum. Der er fokus på de muligheder der kan fremmes for den enkelte og dennes oplevelse af livskvalitet samt for at leve og udfolde sig som andre.

Nu hvor jeg har fremtrukket aspekterne på henholdsvis samfundsniveauet samt områdeniveauet, vil jeg i det følgende dykke dybere ned i praksis via en case studie inspireret undersøgelse af et konkret tilbud i Aarhus Kommune under beskyttet beskæftigelse for voksne udviklingshæmmede.

10 Case studie af Værkstedet Aarhus nord

I dette afsnit vil mit fokus være et case studie inspireret forløb, hvor formålet er at få belyst hvordan tidens tendenser i bred forstand kommer til udtryk og arbejdes med i konkret praksis. Det er min vision at undersøge hvordan et beskyttet beskæftigelsestilbud efter § 103 i dagligdagen opleves, både af de borgere der er modtagere af tilbuddet, af det socialpædagogiske personale der tilrettelægger hverdagen for og sammen med borgerne samt af lederen, der står som øverste organisator og retningsgiver i dette konkrete tilbud. Dette vil jeg undersøge bl.a. via kvalitative interview med de tre ovenstående deltagere. Dette bliver beriget med nogle af de konkrete dokumentations- og styringsdokumenter der bliver anvendt i tilbuddet i dag, referat fra en temadag om medborgerskab og personalemøder, samt mine egne iagttagelser og erfaringer fra hverdagens praksisarbejde og overvejelser herom. Samlet set er min vision, at få tegnet et overordnet billede af et konkret tilbud, samt at analysere og fremskrive nye mulige perspektiver og handlingsmuligheder i et tilbud som dette. Hvad er den faglige sjæl her og hvilke nye veje kan undersøgelsen berige med i forhold til opgaver som *Medborgerskab*, *Social inklusion* og *Det gode liv*? Jeg er velvidende omkring at det kan være vanskeligt at generalisere ud fra en så snæver undersøgelse som et konkret tilbud er, omvendt er det vanskeligt at gå grundigt i dybden med mange tilbud indenfor rammerne af denne undersøgelse.

10.1 Præsentation af tilbuddet – genstanden for undersøgelsen

Nedenstående præsentation er baseret på facts fra Aarhus Kommunes hjemmeside om tilbuddet (Aarhus Kommune 2013), værkstedets egen hjemmeside (Aarhus Nord 2013), den daglige leder af Værkstedets udsagn, samt min egen viden og iagttagelser ud fra min ansættelse som socialpædagog siden 2006. Det dagtilbud jeg foretager undersøgelsen af, er et beskyttet værksted i Aarhus kommune efter § 103. Der er tilknyttet ca. 130 borgere – primært udviklingshæmmede men med en svagt stigende tilgang fra områderne med senhjerneskadede, unge med særlige behov og andre psykiske problematikker. Målgruppen er primært baseret på de bedre fungerende og har sin fysiske afgrænsning ved ikke at kunne tilbyde forhold der kan imødekomme regulære forflytninger fra f.eks. kørestol til toilet. Endvidere bør nævnes at den generelle målgruppe primært er de bedst fungerende udviklingshæmmede borgere i Aarhus og omegn. Værkstedet indeholder 6 forskellige værksteder med forskelligt indhold og til dels forskellige tilgange til det socialpædagogiske arbejde med målgruppen og arbejdsindholdet/aktiviteterne. Huset indeholder: Et tekstilværksted med integreret produktionsdel i systemen, et glasværksted med primær fokus på egenproduktion til salg i egen butik i midtbyen og ungepædagogik, en kantine der servicerer borgere og personale med morgenmad og frokost samt de tilhørende opgaver, et træværksted med egenproduktion med salg for øje, et regulært produktionsværksted der udelukkende udfører opgaver for eksterne kunder og virksomheder, samt en aktivitetsgruppe der har fokus på de borgere der ikke profiterer af et af de øvrige tilbud i huset. Der er 13 personaler ansat til at varetage det pædagogiske arbejde i grupperne og de er i overvejende grad pædagogisk uddannede, en del med dobbeltuddannelser. Ud af de 13 medarbejdere er der 5 der ikke har en pædagogisk grunduddannelse, men udelukkende en anden relevant faglig uddannelse.

Den primære tilgang i huset fremstår som et arbejdstilbud, hvor der er fokus på at gå på arbejde, tage del i udførelsen af opgaverne i de enkelte grupper, samt at de produkter der bliver lavet har et større formål, f.eks. at en kunde har bestilt en vare, der skal udføres en opgave for et firma, eller at man skal opøve færdigheder med det formål, at kunne indgå i en eller anden form for arbejdssammenhæng, enten i husets rammer eller i et eksternt tilbud/job. Den pædagogiske ånd bliver generelt italesat som, at det er vigtigt du møder på arbejde, din indsats er relevant og din opgave/funktion er af stor betydning for gruppen/huset/kunden. Tanken i ovenstående har/er, at det skal give mening for borgeren at komme på arbejde, samt at målet med den pædagogiske indsats er at fremme mulighederne for den enkelte, det være sig både arbejdsmæssigt og socialt. Der er tradition på værkstedet for en stor grad af egen tilrettelæg-

gelse af arbejdet i de enkelte grupper, men der ses en stigende grad af krav og forventninger fra nationalt, kommunalt og ledelsesmæssigt regi. Her trækkes handleplansarbejdet, Dansk kvalitetsmodel, nye koncepter og tilgange som KRAP og OCN frem, samt en sammenlægnings konsekvenser i form af ny organisering samt ledelsestilgang og struktur. Fra at være selvstændige enheder med egne ledelsesteam, er værkstedet i dag en del af det samlede dagbeskæftigelsestilbud i Aarhus Kommune for området med fælles ledelse og strategi. Dog med egen daglig leder (Ledelses- og medarbejder interview bilag 4, Aarhus kommune 2013, iagttagelser fra Værkstedet, referat af særlige temadage med forandringsprojekt bilag 5, samt egne erfaringer).

10.2 Det brede perspektiv

Mere konkret kan der ud fra hverdagens praksis ses hvilke udfordringer der pædagogisk og organisatorisk er at arbejde med og hvilke konkrete nye tiltag der i disse tider er ved at blive iværksat. Tiltag og ændringer, der på den ene eller anden måde har indflydelse i hverdagen, enten organisatorisk, socialpædagogisk, direkte for brugerne eller en kobling af dette. Disse vil jeg kort trække frem i det følgende, samt pege på de muligheder og barrierer der bliver tydelige og italesat heri.

10.2.1 Fra beskyttet til støttet beskæftigelse

Det nyeste tiltag er en overordnet strategi der handler om fra Beskyttet til Støttet beskæftigelse. I Nords regi er det et særdeles nyt begreb der er blevet søsat på 2 udvidede personalemøder i april (bilag 5). Der er ikke lagt en overordnet ramme omkring begrebet/tilgangen fra ledelsens side, men i første omgang blot tilrettelagt disse 2 mødedage med 3 konsulenter i forandringsprocesser tilknyttet. Dagene har været tilrettelagt så det har været medarbejderne der har skullet sætte ord på, dels hvad de forstår ved begrebet og dels hvilke tanker det sætter i gang. Det har været berigende at være en del af denne proces og se hvordan blot en præsentation af et kort begreb, kan sætte så mange forskellige tanker i gang. Alle syntes at have deres egen måde at forstå dette begreb på og rigtig mange ord blev sat på plancherne (bilag 6). Oplevelserne gik fra at en udtrykte bekymring om, om målet var at alle udviklingshæmmede skulle i det private og der derved ikke var brug for det pædagogiske personale længere til, at andre tænkte på den tilgang de kunne tilrettelægge, ud fra visionen, i deres daglige værksteder. Blot for at belyse forskelligheden og at en begrebsliggørelse som denne kan opleves rigtigt bredt i en samlet personalegruppe. Det videre arbejde med denne tankegang er ikke planlagt fra ledelsens side endnu.

Begreberne/visionen fra beskyttet til støttet beskæftigelse er nok ny i Aarhus regi i dette område. Andre kommuner har arbejdet på forskellig vis med dette, som for nogle projekters vedkommende er udkommet i et inspirationshæfte udgivet af Socialt Udviklingscenter SUS som et resultat af et projekt (SUS 2009). Tanken fra beskyttet til støttet kunne ud fra ordene alene tænkes at underbygge en positiv udvikling i relation til borgernes muligheder for Medborgerskab, social inklusion og Det gode liv. Man kunne tænke at det væsentligste i begreberne var at skabe muligheder for borgerne om, at leve et liv med så lidt støtte som muligt. At de oplever aktivt at kunne deltage i så mange facetter i deres liv som deres evner/muligheder rækker til, at man via større fokus på egne ønsker/ressourcer bedre som pædagogisk personale får mulighed for at understøtte de ønsker og behov den enkelte har og derved oplevelsen af det gode liv. At andre måder at tænke på lukker op for muligheden for at gøre ting anderledes og derved give mulighed for større inklusion af den enkelte. Inspirationskataloget fra SUS beskriver måder hvorpå:

”beskæftigelsesindsatsen kan organiseres, så borgeren i højere grad får mulighed for et arbejdsliv i udvikling, så indsatsen generelt fremmer en bevægelse fra beskyttede værksteder til støttet beskæftigelse på det ordinære arbejdsmarked”(SUS 2009, s. 3).

10.2.2 Nyt handleplansskema

I efteråret 2012 bliver et nyt handleplansskema implementeret (Bilag 6). Et handleplansskema der i forhold til tidligere tiders måder at gøre dette arbejde på umiddelbart ser anderledes ud. I kraft af dets design er det nye, at det medtænker borgerens syn og bidrag særskilt i egne rubrikker. F.eks. står brugerens syn på indhold af tilbuddet side om side med den pædagogs der udarbejder handleplan sammen med. Dvs. at det nye skema medtænker borgeren og dennes syn på en helt anden måde en tidligere. For en del af målgruppen kan det forventes at det er svært at sætte ord på hvad man syntes og mener om sin hverdag, samt hvordan den enkelte vil vurdere sit tilbud. Her kan jeg se, at det individuelle samarbejde mellem socialpædagog og borger bliver udfordret/udvidet i relation til tidligere, da det forudsættes at man kommunikerer sammen på en sådan måde, at den enkelte forstår hvad der gennem skemaet bliver bedt om holdninger til, samt at kunne få sig udtrykt på en måde der giver mening. Dette kan ses som en styrkelse af den enkelte borgers muligheder for at tage aktivt del i sit medborgerskab og få sat ord på de ønsker og behov den enkelte selv oplever at have brug for. Endvidere er der gennem skemaet angivet rubrikker til direkte at afkrydse hvis der opleves behov for deltagelse

fra myndigheden. Dette er ligeledes et nyt forhold, som giver både pædagog og borger den mulighed direkte at bede myndigheden om et møde.

Som del af hverdagen på Nord kan jeg iagttage at modtagelsen af nye skematiske tiltag som dette skema, på forskellig vis udfordrer pædagogerne. Dels er der altid en omstillingsproces, når vante opgaver skal omlægges og udføres på en anden måde, dels stiller skemaet andre krav og forventninger til borgere og pædagoger. Hvad enten dette er positivt eller negativt oplevet har jeg kunnet se, at der er blevet brugt mere tid på dette end tidligere, hvilket i nogen grad har frustreret pædagogerne i forskellig grad. Dette siger noget om, at når nye tiltag skal implementeres er det forventeligt, at der skal anvendes nogle ressourcer indtil dette er fuldt implementeret. Samtidig ser vi at skemaet inddrager borgerne på en aktiv måde, hvilket kan ses som en ud af mange mulige måder at opprioritere arbejdet med medborgerskabet.

10.2.3 OCN

I starten af 2013 afholdtes der en stor fælles personaledag med temaet OCN der står for Open College Network(OCN Danmark 2013). OCN er i opstartsfasen til at blive implementeret i dagtilbuddene for voksne udviklingshæmmede i Aarhus Kommune. OCN er kompetencebeviser til at validere uformel læring og kundskaber. Sagt på en anden måde er det en metode til at give folk papir på det de kan uden for skoleregi. OCN Danmark skriver selv om dette:

"Formålet er, at sikre deltageren et troværdigt papir på sin læring, som kan bruges til at søge arbejde, uddannelse eller videre kvalificering. Samtidig føles det ofte som en stor anerkendelse at få papir på det man kan - også selvom læringen ikke kommer fra det formelle skolesystem (OCN Danmark 2013, startside).

"OCN-metoden handler om at dokumentere sin læring i små skridt. Og dermed få et læringsbevis, som samler de dokumenterede færdigheder og kompetencer. Hermed kan man tydeliggøre den store mængde læring fra blandt andet virksomhedspraktik og kursusvirksomhed, som i øjeblikket forsvinder sporløst op i samfundets store sky af såkaldt "tavs viden" (OCN Danmark 2013, startside).

Overført til Nord's hverdag er det et nyt tiltag, som er ved at blive implementeret stille og roligt. Først via undervisning af en enkelt ressourceperson og dernæst implementering i den enkelte gruppe. Målet er at skabe kendskab til denne metode og de muligheder der er for borgerne på Nord til at erhverve sig kompetencebeviser.

Man kan se metoden som et bidrag fra koncepternes verden, der har til hensigt at give borgerne på Nord flere muligheder for både at opnå beviser på det de kan, dygtiggøre sig og muligvis bidrage i jobsammenhæng eller uddannelse. Koncepter som dette har vi ikke tidligere set i hverdagen på Værkstedet. Dette giver givetvis nogle borgere nogle muligheder og givetvis ligeledes pædagogerne nogle nye udfordringer at forholde sig til. Hvordan det ender med at blive anvendt, er der ingen konkret viden at hente om. Man kan se kompetencebeviserne som en styrkelse af borgerens muligheder for at blive aktive i forhold til konkrete ønsker med henblik på færdigheder/jobmuligheder, en styrkelse af deres oplevelse af at føle sig værdifulde i forhold til bevis på konkrete færdigheder.

10.2.4 Dansk kvalitetsmodel på det sociale område

Dansk kvalitetsmodel på det sociale område er kort præsenteret under afsnit 8.4 under Aarhus Kommunes fokusområder. For værkstedet er det forestående arbejde med denne kvalitetsmodel og dens indbyggede standarder en relativt ny måde at få systematiseret, dokumenteret, beskrevet og evalueret nogle forudbestemte indikatorer, der indgår som elementer i modellen. Der har ikke tidligere på værkstedet været tradition for så stor grad af styring og krav om dokumentation af bestemte områder. På den ene side kan modellen ses som et styringsredskab, der sætter en ramme og en dagsorden for det pædagogiske arbejde og via dens indbyggede formkrav, får skabt en ensartethed på tværs af de forskellige tilbud i kommunen, ja og i det hele taget de tilbud der har tilsluttet sig modellen. Dette giver mulighed for styring, kontrol og sammenlignelighed. At der er nogle fælles indikatorer der kan vurderes i forhold til hinanden. Det giver også mulighed for at de enkelte tilbud udadtil kan sikre sig at deres tilbud er "i orden". På den anden side kan modellen også ses som begrænsende i den forstand at den snævrer indsatsen ind til blot at handle om det der står i skemaet. Den snævrer pædagogikken ind til at være forudbestemte punkter og så at sige fjerner fokus fra det som pædagogiske kerneværdier handler om, nemlig relationsarbejde, mennesket i centrum og individuelle skøn og vurderinger. Men uanset om ens umiddelbare holdning er positivt eller negativt ladet overfor styringstiltag som dette, er det et uomtvisteligt krav at der i dag findes og er styringsredskaber som denne. Set i perspektiv med den generelle samfundsudvikling kan der her trækkes paralleller til Mik-Meyer og Villadsens(2007) fremskrivelse af styringsparadokset. Nemlig at formindske statens styring for at give plads til institutionernes og borgerens selvudfoldelse samtidig med at det centrale politiske niveau udøver en stigende detailstyring.

10.2.5 Andre tiltag og hverdagens praksisser

Ovenfor har jeg nærmere beskrevet nogle af de nyere tiltag der er på vej til, eller er sat i spil i hverdagen på værkstedet. Herudover kan nævnes at der er iværksat en plan om implementeringen af KRAP som ny pædagogisk tilgang på området (Metner og Storgård 2008). Værkstedet har endnu ikke været af sted på kursus, men der er udmeldt fra ledelsens side at det er under vejs. KRAP står for kognitiv, ressourcefokuseret og anerkendende pædagogik. Ud over de nye tiltag er værkstedet primært baseret og organiseret ud fra de enkelte værksteders indhold med en udpræget arbejdsorienteret tilgang (Bilag 4). Gennem iagttagelser af hverdagens praksisser, interview og samtaler med personalet og gennem min viden om værkstedet, kan man overvejende se at de enkelte grupper i værkstedet arbejder målrettet, at det de laver skal give mening, kunne bruges til noget, udmunde i et værdigt produkt (Bilag 4, samt iagttagelser). Et eksempel herpå er træværkstedets egenproduktion. Her bliver fremstillet forskellige produkter med salg for øje, f.eks. skærebredder, fuglekasser og andre konkrete produkter. Disse bliver solgt enten via værkstedets egen butik beliggende eksternt i byen, fast stand på den lokale torvedag en gang ugentligt eller fra værkstedet af besøgende i huset. Det lægges vægt på at nye produkter bliver udviklet i samarbejde med borgerne og ud fra deres konkrete færdigheder. Denne tilgang kan også iagttages i husets øvrige værksteder med egenproduktion. Altså bliver der gjort en dyd ud af ikke at lave ligegyldige produkter til kælderen, men produkter der enten bliver solgt eller lagt en bestilling på sådan som det er tilfældet i produktionsværkstederne. De bygger deres hverdag på regulært arbejde for andre firmaer. Man ser en praksis i huset der inddrager borgerne i de enkelte gruppers mangeartede delproduktioner, hvor det primært handler om at understøtte de enkelte kompetencer, evner og ønsker brugerne af tilbuddet har. Der lægges bredt i værkstedet vægt på at det er vigtigt du møder til tiden, at du kommer hver dag og at den opgave du har, er vigtig for gruppen at du udfører. Dette ses umiddelbart at bunde i den arbejdsmæssige tilgang der gennemsyrrer husets traditioner. Traditioner der på den ene side kan føres tilbage til den "gamle" sjæl fra de beskyttede værksteders tider, men som også i dag skinner igennem som et tegn på det engagement man fornemmer, at personalet lægger i de enkelte grupper i relation til de opgaver de har inde. Den anden side af dette kan ses som en bevidsthed i arbejdet med betydningen af, at indgå i forpligtende fællesskaber og arbejdet med den sociale inklusion og medborgerskabet. Den faglige sjæl, praksis og synet herpå vil blive tydeliggjort i afsnit 9.3, hvor interviewenes væsentligste udsagn og mening bliver fremstillet på baggrund af fokusområderne heri.

10.2.6 Forandringen

For at belyse den forandring der har været igennem årene efter kommunalreformen og hvad det har haft af betydning for dette konkrete tilbud, vil jeg i dette afsnit frembringe min egen oplevelse af forandringen. Ikke en personlig fremstilling af synspunkter, men et udgangspunkt i en forandret hverdag og de udfordringer, konsekvenser og muligheder det har medført. Jeg tager afsæt i min praksis som pædagog i glasværkstedet og det jeg i hverdagen kan se er forandret.

I 2006, da jeg starter på værkstedet, er huset ligeledes organiseret i 6 forskellige grupper med fast personale og brugergruppe. Hver gruppe har sin egen produktion eller fremstilling som udgangspunkt. Der er forskellige initiativer på tværs i huset som mere har karakter af sociale eller fysiske aktiviteter, som f.eks. bowling, idræt, ture og fællessamlinger som julemarked og sommerafslutning. Derudover er hver gruppe ansvarlig for, at få hverdagen til at fungere. I min optik er der ikke de store indholdskrav eller pædagogiske retninger fra ledelsens side, men en tillidsfuld accept af, at så længe vi trives og har styr på det er det godt. Der skal selvfølgelig argumenteres for hvorfor vi gøre som vi gør, men ikke stor retning og krav ovenfra. Handleplansskemaet er kort og præcist, med et kortsigtet mål, et langsigtet mål, et punkt til evaluering fra sidst og et punkt til hvordan vi vil gøre i den nye periode. Ikke for at beskrive det kritisk, men blot belyse at det var anderledes formkrav og indhold der var til dette. Huset bærer præg af årlige traditioner og en fælles oplevelse og udgangspunkt i at det skal være godt at være her.

Efter kommunalreformen bliver der iværksat forskellige omstrukturerings- og sammenlægningsprocesser. Aarhus Kommunes dagtilbud til målgruppen bliver organiseret i en Nord og en Syd afdeling med fælles ledelse. En proces der fra værkstedet hers synspunkt, bliver mindre i relation til nogle af vores kollegaers på de øvrige tilbud. Men der sker en sammenlægning af tilbud og nogle lodrette besparelser hvor tilbud bliver fjernet, flyttet eller nedlagt. I denne tid bliver der begyndende italesat nye krav fra kommunalt regi heri bl.a. også med ensartede handleplansskemaer. Her begyndes der også at kunne høres om Dansk kvalitetsmodel og certificeringer. Der opleves i bred forstand andre krav og forventninger, at der fra styringsenheden begynder at komme flere krav til hvordan vi skal organisere og tilrettelægge tilbuddene ud fra en fælles vision.

Efter denne periode komme en ny omstrukturering hvor alle tilbud bliver samlet under en fælles ledelse. Dette betyder også en lukning af et helt værksted og en ny runde fyringer, om-

fordeling af brugere og andre og nye tilbud. Her begynder i større grad at komme flere nye krav til indhold, vision og retning fra kommunalt regi. Kort fortalt har årene budt på mange forandringer og mange nye tiltag som ovenfor beskrevet. En generel oplevelse fra personalegruppen har ikke været entydig. Jeg oplever at nogle bliver frustrerede, andre energiske, opgivende eller ved nyt mod. Jeg tænker det er naturlige reaktioner i forandringsprocesser at man håndterer dem forskelligt. En anden konsekvens, jeg oplever, er at der har været en stigning i brugerantal per personale, som er en af de øvrige udfordringer jeg ser. Der er simpelthen flere borgere i grupperne om færre personalehænder.

10.2.7 Sammenfatning på det brede perspektiv

Sammenfattende vil jeg fremtrække at værkstedet fremstår som et tilbud i forandring. Et tilbud der har gennemløbet flere forandringsprocesser og i dag står overfor nogle nye udfordringer end det før har set. Udfordringer i kraft af udefra kommende nye krav og forventninger til pædagogik, struktur og indhold som der ikke før er set. Nye tiltag som kræver en omdefinering af den socialpædagogiske opgave og som kræver helt andre måder at arbejde og tænke på. Som stiller andre krav til fagligheden og ledelsen, det pædagogiske personale og de borgere som benytter tilbuddet. Man kunne sige, at der er tegn på et paradigmeskifte hvor den før fremherskende diskurs kunne beskrives som en værkstedspædagogisk tilgang, hvor det at have en god hverdag med et godt arbejdsmæssigt indhold er skiftet til i stigende grad også, at skulle omfatte samfundets og områdets krav og forventninger på godt og ondt. Krav der omfatter en større grad af styring i en bestemt retning, stigende krav til det skriftlige arbejde med dokumentation og evaluering af praksis i forhold til forudbestemte mål, samt nye begreber sat i spil som fra beskyttet til støttet, medborgerskab og social inklusion. En udvikling og en forandring af området er i gang. For at kunne frembringe et bredere perspektiv på værkstedet som helhed vil jeg i det følgende frembringe resultaterne af de kvalitative interview jeg har gennemført på værkstedet. Jeg præsenterer dem adskilt i et ledelses-, personale- og et brugerperspektiv.

10.3 Interview i tre perspektiver

I interviewet har jeg under udførelsen af interviewguiderne og i selve interviewene haft fokus på de tre parter oplevelser og forståelser af *den faglige sjæl*, *Udviklingen i dette tilbud*, *Det gode liv*, *Medborgerskab samt Social inklusion*. Nedenstående vil jeg med udgangspunkt i de tre forskellige perspektiver beskrive deres blik på stedet. Herefter vil jeg analysere og argumentere for et overordnet perspektiv ud fra deres forskellige synsvinkler, for at tydeliggøre fokusområdernes måder at komme til syne på lige netop her. Jeg starter med ledelsesperspek-

tivet efterfulgt af medarbejderperspektivet for til slut at præsentere brugerperspektivet. Referencen til dette afsnit er hele bilag 4, hvorudfra jeg har trukket de relevante temaer og kernebegrebers italesættelse. Direkte citater er markeret i kursiv og resten er sammenskrevet for læsbarhedens skyld. (Bilag 4)

10.3.1 Ledelsesperspektiv

Noget af det lederen af tilbuddet særligt trækker frem vedr. den faglige sjæl er at når man er indskrevet her er man en del af noget og der er en grund til at man som brugergruppe kommer her. Det gør en forskel at man kommer eller bliver væk. Han trækker ligeledes frem at personalet her tydeligt signalerer at *"det er vigtigt at man kommer fordi det giver god mening og at der skal laves noget, der er en opgave"* (Leder). Det man laver på Nord er ikke ligegyldige produkter men noget der skal sælges, produceres eller blive til noget andet. *"Den vinkel tror jeg er utrolig vigtig at holde fast i"* (Leder).

Han ser ikke at kommunalreformen har sammenhæng med de nedskæringer vi har i øjeblikket, men mere at nedskæringerne hænger sammen med den nuværende krise i samfundet. Han har aldrig før oplevet nedskæringer på området der sådan for alvor kunne mærkes. Han ser at nedskæringerne kommer fra statslig regi og at fordi at kommunerne har haft mulighed for det, har skruet lidt rigeligt på de økonomiske håndtag. I forhold til de økonomiske begrænsninger og de muligheder/udfordringer dette medfører, ser han at der er stor enighed på tværs af landet. *"Der sker det samme i Randers som f.eks. i Aarhus"* (Leder). Dette ses også som en *"...ekstrem topstyring i disse år, begrundet i de knappe økonomiske midler og et ønske om at der ikke skal diskuteres kommunerne imellem"*.(Leder). Førhen var der ikke stor indblanding fra toppen. Man skulle knap melde tilbage bare man havde styr på det på tilbudsniveau. I dag oplever han at dagordenen i stor grad sættes i topledelsen. Tidligere, fortæller han, har han oplevet kommunernes tilbud mere forskellige, hvor fokus mere har været på et godt indhold der trak kunder i butikken. I dag oplever han mere et billede der *"...ligner laveste fællesnævner med samme gang leverpostej"* (leder). En ny strategi er bl.a. at det ser ud til at de bedste af vores målgrupper skal ud på det private arbejdsmarked og vi skal i større grad udelukkende tage os af de svagere målgrupper. Det med at få borgerne i ekstern beskæftigelse kædes ofte sammen med de generelle nedskæringer på området, hvilket han mener, er ærgerligt da det derved i ringere grad ses og opleves som en udvidelse af vores samlede tilbud. Slutteligt nævner han under dette område at han tænker *"...det jo rent faktisk er i nedskæringstider at der rent faktisk sker en udvikling"* (Leder).

I forhold til *det gode liv* er han ikke bekymret. *"Jeg syntes egentlig der er rigtig stor fokus på det gode liv...fordi der er en rigtig stor flok entusiastiske medarbejdere der holder fast i at det er det gode liv det drejer sig om"* (Leder). Han tror også at det er en god ide at styrke det gode liv ved at støtte op om nye muligheder, da flere muligheder giver flere reelle valg til borgerne. Det gode liv handler for ham også om medborgerskab og social inklusion. I den forbindelse syntes han det er vigtigt at holde fast i grundlæggende ting som at det skal være det gode liv på deres præmisser. *"Jeg er...ikke bekymret for at det gode liv smuldre i hænderne på os, på bekostning af brugerne"* (Leder). Han ser det gode liv som individuelt og oplever at vi har *"sindssygt gode muligheder for at gøre det der giver rigtig god mening for os og vores brugere for det gode liv...hvis vi hele tiden holder os for øje at det vi gør, gør vi for det gode liv"* (Leder).

I forhold til medborgerskab oplever lederen det som rigtig sundt at der kommer nogle for ham mere konkrete begreber på, hvad det er vi går og laver. Så vi ikke bare snakker om livskvalitet og sådanne abstrakte begreber. *"Og alligevel er medborgerskabet måske bare igen gammel vin på nye flasker"* (Leder). Han oplever at hvis der er noget der er arbejdet meget med er det medborgerskabet, der er jo det pædagoger kan og gør. Han tænker at det må have været nogle oppe i systemet der har set det som et godt ord, uden at være ned og undersøge hvor meget der egentlig var af det i forvejen. Det nye i hans perspektiv er at vi skal kunne dokumentere vores arbejde med medborgerskabet. Medborgerskabet lyder også positivt og ser man på indholdet siger han *"hvem kan have noget imod medborgerskabet... man kan nå meget længe end vi regner med"* (Leder). Medborgerskabet har ifølge ham givet grobund for rigtig mange gode snakke om med- og selvbestemmelse, og han ser at vi skal være opmærksomme på at der også er nogle konsekvenser ved de beslutninger som vi træffer og der er og skal der selvfølgelig også være for brugerne. Men hvis man ikke får lov at prøve det, kan man ikke vælge fra eller lærer af sine handlinger reflekterer han. Slutteligt trækker han frem en opmærksomhed på at begrebet medborger giver ham anledning til at tænke over at *"en lige medborger skal som udgangspunkt ikke have noget, får vi det så også fladet ud til at de ikke skal have noget særligt"* (Leder).

Omkring social inklusion nævner lederen, at det med at få job på det ordinære marked har man arbejdet på så længe han kan huske. Det nye i det er at det nu er en central satsning fra kommunal og statslig regi. Han tror på det er en god ide. *"... i forhold til at være en del af noget, at gøre en forskel, at blive taget alvorligt, lyttet til, set og hørt"* (Leder). I forhold til social inklusion tror han at det for nogle af brugernes vedkommende vil være givtigt at satse ud af

huset og guide dem i nogle relationer der giver mening for dem. Langt de flest af vores brugere tror han vi skal passe på i vores rammer og sikre at de her bliver inkluderet og at deres liv giver mening.

10.3.2 Medarbejderperspektiv

De interviewede medarbejderes samlede syn på Nords faglige sjæl bliver bl.a. italesat som følgende. *"Kendetegnet og varemærket for vores hus er at det skal give mening det vi laver og det skal kunne bruges til noget"* (Medarbejder 1). Det der er blevet produceret på Nord, har altid været af en sådan kvalitet at det har kunnet sælges i en ordinær butik. *"Jeg er stolt som medarbejder"* (Medarbejder 2). Det vi laver bliver anderkendt. Nord har mange forskellige målgrupper og vi skal favne bredt pædagogisk samt tilbyder helt konkrete tilbud med veldefinerede arbejdsopgaver. Brugere er levet anskuet som særdeles selvstændige medarbejdere og har ikke haft brug for stor grad af guidning, som det vi oplever i dag. Det opleves at de nye unge stiller nogle helt andre pædagogiske og arbejdsmæssige krav end den ældre målgruppe.

En fortsættelse herfra til medarbejdernes syn på udviklingen på området, bliver en italesættelse af én spændende periode vi har gennemløbet med helt nye og andre krav fra organisatorisk side. Ligeledes fremhæves at, om rokkeringer i tre runder, på baggrund af besparelser har haft stor betydning for hverdagen. En oplever at kravene omkring større dokumentation og systematik i handleplansarbejdet automatisk skaber større fokus på den enkelte og den særligt tilrettelagte pædagogik. Dette igennem større fokus på den enkelte frem for stor fokus på aktiviteter der er sjove og spændende. En anden peger på at vi er mere presset pædagogisk, samt at vi har haft mulighed for at bruge ressourcerne anderledes end vi har i dag. *"Vi skal være mere inkluderende i forhold til brugere med særlige behov og få dem til at glide ind og bare være almindelige udviklingshæmmede"* (Medarbejder 1). Nu forventes der også at vi skal få de bedste ud i ekstern beskæftigelse og dermed flere dårligere fungerende ind på de beskyttede værksteder. *"Egentlig er det lidt sjovt at det er nu de vil have dem ud, når der samtidig er arbejdsløshed"* (Medarbejder 2). Det opleves at det må være økonomiske grunde der ligger bag udsendelse i ekstern beskæftigelse, hvor man så efterfølgende skaber den pædagogiske rammer omkring det. Der opleves også at tilbuddene i Aarhus kommune generelt er blevet mere målrettede med skarpere opdeling af indholdet på de forskellige værksteder. *"Nord har f.eks. en produktion, hvor et andet sted udelukkende har idrætstilbud"* (Medarbejder 2). Det opleves som en nødvendighed i stigende grad at have fokus på at præcisere hvad vi som tilbud kan tilbyde og hvad vi ikke kan. I disse sparretider, som har medført større grad af differentiering

tilbuddene imellem, skal vi stille skarpt på hvad vi kan tilbyde i forhold til dem der bestiller opgaverne.

Det gode liv er et liv der giver mening for den enkelte, at man trives og er i sociale sammenhænge fremhæver en af medarbejderne. Det er noget individuelt og der opleves en indskrænkelse af mulighederne i disse år. Vi mangler det gode liv og vi mangler det værdige liv. *"det er svært for mig at retfærdiggøre, at der kommer nye tiltag hvor det man laver ikke giver mening og hvor det man laver ikke kan bruges til noget"* (Medarbejder 1). Det gode liv ophører når man kommer i et tilbud hvor det udelukkende bliver opmagasinering. Det gode liv er *"når en af brugerne har været ved os i en årrække og vi kan se hvordan et selvstændigt menneske dukker op, der kan sige til og fra på hvilke arbejdsopgaver han ønsker og hvilke udfordringer de selv har lyst til at være med til at varetage"* (Medarbejder 1). Men det opleves også som svært i dag at imødekomme hvor det mere opleves som om at borgeren skal passe ind i nogle enheder, fremfor at have borgeren i centrum i tilrettelæggelsen af tilbuddene. *"Jeg tror i stor grad at OCN vil få betydning for den enkelte, når man ser det i en ramme som bevis på at man rent faktisk mestre nogle opgaver"* (Medarbejder 1).

I relation til medborgerskab fremhæver medarbejderne at det handler om at skabe nogle rammer i samfundet hvorpå de føler sig velkommende. Inddragelse vi selv- og medbestemmelse. Den reelle indflydelse på sin arbejdsdag styrker medborgerskabsfølelsen. Inddraget i hvad man sidder og laver, hvilke nogle turer vi tager på hvem gør hvad. *"Jo mere modspil vi får jo bedre syntes jeg egentlig vi gør vores arbejde"* (Medarbejder 2). Det bidrager med at brugerne tør at komme frem med deres synspunkter og stille spørgsmålstejn ved nogle ting. *"Medborgerskab er at være medbestemmende og selvbestemmende i forhold til sit eget liv og sine ønsker og behov"* (Medarbejder 1). Her i huset får man valgmuligheder i forhold til hvad man gerne vil lave, men man er også nødt til at lave den opgave der står og skal ud af huset først. Vi har reelle opgaver for firmaer hvor det primært ikke er et spørgsmål om du har lyst. *"der kan du få indflydelse på om du vil lave A eller B, men du kan ikke være selvbestemmende på de arbejdsopgaver vi har"* (Medarbejder 1). Medarbejderne ser at hvis vi skulle opprioritere arbejdet med medborgerskabet kunne det være i forhold til handleplanerne med større inddragelse af *"hver er det jeg gerne vil blive dygtig til i mit arbejdsliv eller hvad har jeg brug for støtte til for at kunne nå mine mål"* (Medarbejder 1).

Det første svar på spørgsmålet til medarbejderne om social inklusion lød således. *"Hvorfor bruger man begrebet social inklusion? Er det et begreb man har opfundet fordi det er nogle*

interesser politikerne har i forhold til besparelser og så kalder man det social inklusion?" (Medarbejder 2). Det fremhæves også at social inklusion opfattes som at være en del af et fællesskab og at der fra kommunal side er et ønske om at vi arbejder med social inklusion ude i det store normalsamfund. *"Jeg tror bare det er et mål der er svær at nå rent"* (Medarbejder 1). Medarbejderne fremhæver at de tror på at vores målgruppe har brug for at indgå i fællesskaber med ligestillede, for ikke kun at opleve sig dårligere end de andre og falde igennem. Ligestillede spejler sig i hinanden og opnår en oplevelse af at kunne give og tage noget i fællesskabet. Der fremhæves ligeledes at hvis man siger social inklusion og vil have borgerne ud af den beskyttede beskæftigelse, så skal man også kunne samle op undervejs pædagogisk. Der skal være en eller anden form for støtte. Fordelen ved at de arbejder her i huset er at *"der er noget fagligt personale der kan håndtere deres problemstillinger"* (Medarbejder 2). Fordelen ved at de arbejder i ekstern beskæftigelse kan være at dem der mestre det, kan komme til at få en stor portion selvtillid på den konto. *"Den største udfordring er forventningsafstemningen. At de har nogle andre billeder af hvad de tror de kan og hvad de reelt magter. Hvis man ikke er afstemt tror jeg den sociale inklusion på arbejdsmarkedet mislykkedes"* (Medarbejder 1). Der opleves også at der er en nødvendighed med fokus på profit i virksomhederne og ikke en social gerning. Endvidere ligeledes med de job de tilbydes. *"hvad er det for noget vores borger skal ud i og hvorfor er det at de jobtilbud vi ser fra Jobcenteret f.eks. er at gøre rent på alle toiletterne på lokalcenteret? Hvordan kan vores borgere med de særlige behov de har, gøre andres toiletter rene når de ofte ikke engang selv er i stand til at holde sig selv ordentligt ren?"* (Medarbejder 1). Endvidere fremstilles der: *"Jeg ser i hvert fald dilemmaet at der er forskel på om man tager de her mennesker ind af sociale inkludere dem på den måde på en arbejdsplads. Eller om man ser dem som de laveste i samfundet som bare skal udføre en arbejdsopgave som der ikke er andre der har lyst til at varetage"* (Medarbejder 1).

10.3.3 Brugerperspektiv

Brugernes perspektiv på den faglige sjæl kommer til syne igennem interviewene. En godt kan lide der hele tiden er noget at lave i stedet for bare at sidde og glo. Han siger også at for ham er det vigtigt at *"når man får et stykke arbejde bliver man på sin pind"* (Bruger 3). En anden kan godt lide hvis der kommer en og spørger om hun vil lave en opgave. *"Jeg siger ja til en ny opgave, så vil jeg gerne være forberedt dagen før"*. (Bruger 2). Der bliver udtrykt at det er dejligt at komme her fordi der er en god tone. I forhold til udviklingen indenfor området er der ikke kommet bidrag fra brugernes interview..

Brugerne udtrykker enstemmigt at de har et godt liv og kan på forskellig vis sætte nogle ord på, hvad det er der gør deres liv godt. En udtrykker at *"et godt liv er et liv uden kramper, at jeg er glad for mig selv, at jeg kan klarer mig selv, at man ikke behøves så meget hjælp"* (Bruger 3). Han kan også godt lide at medarbejder fortæller ham at han klarer sit job fint. Der bliver her fortalt om deltagelse på diverse festivaller som medhjælper er godt. Hans drøm er at komme ud og bo for sig selv. Hans ønsker for dagligdagen er at der skal være noget at lave hele tiden, fra morgen til aften, så man ikke skal sidde og glo. En anden siger også at et godt liv for hende er et liv hvor *"...at jeg kan få lov til at bestemme hvad jeg har lyst til"* (Bruger 2). Den sidste fremhæver at et godt liv er et liv hvor *"... man både har nogle venner og nogle arbejdsvenner man kan snakke og holde fis med"* (Bruger 1). Hun drømmer om at komme til at arbejde med at køre med pallevogn og stille på hylder og vil gerne noget nyt. *"Det her er det samme sted som man er nu og hvis man kommer et andet sted hen er det noget helt nyt"* (Bruger 1).

Under temaerne der refererer til medborgerskabet udtrykker en af brugerne sig igennem et konkret eks. På hvordan han selv ønsker at være med til at bestemme i sin hverdag. Han siger således: *"Du skulle spørge mig om hvad der skete dengang jeg skulle starte på Nord og jeg sagde at jeg skulle være i produktionen. Nej det skulle jeg i hvert tilfælde ikke, sagde en af medarbejderne fra produktionen, jeg skulle være på træværkstedet. Sådan fortsatte det. Til sidst sagde medarbejderen at jeg kunne prøve produktionen i 14 dage, så kunne vi se på det. Da de først så at hænderne sad rigtigt på mig, har de ikke villet af med mig siden"* (Bruger 3). Han definerer ligeledes medborgerskab for ham som at være selvbestemmelse det at man bestemmer over sig selv. Han ønsker selv at bestemme mere og oplever at kunne sige ja og nej til konkrete opgaver. En anden definere også medborgerskab ud fra det selv at få lov at bestemme og syntes det er godt at opleve at man bliver hørt og at man kan give udtryk for sine meninger. Sidste bruger i interviewene syntes hun er godt nok tilfreds med den indflydelse hun har i dagligdagen. Hun har nogle konkrete ønsker til hvad hun ønsker for fremtiden, men syntes det er svært at komme til at tale om det. Hvis hun skulle bestemme ville hun ikke have mulighed for at bestemme mere i hverdagen, for det syntes hun er svært.

Omkring den sociale inklusion har brugerinterviewene været fokuseret på de relationer/fællesskaber de oplever at være en del af. De udtrykker alle at de oplever at have venner. Den ene er engageret i to festivaller som opstiller. Han ønsker ikke at komme ud at arbejde i det private, for det har han prøvet og så kan han jo ikke være sammen med sin kæreste. Endvidere bekymre han sig om sin epilepsi, hvis han skulle ud igen. Han siger at: *"... har tidligere*

arbejdet på Grimhøj – dansk teknisk institut, på en golfbane men det blev for meget” (Bruger 3). En anden bor i egen lejlighed og oplever at have mange gode almindelige naboer, hvor hun med dem deltager i forskellige klubber. ”Der kan man også få venner fra”(Bruger 2). Hun har ikke overvejet et tilbud udenfor Nord, da hun bedst kan lide en lille sammensluttet gruppe. ”Jeg har faktisk prøvet at arbejde andre steder. Men så valgte jeg at sige her hører jeg hjemme” (Bruger 2). Hun tager selv i byen sammen med hendes venner. Sidste bruger kommer tre forskellige steder. Hjemme på bofællesskabet, på Nord og hos kæresten. Hun har prøvet at snakke med dem fra ekstern beskæftigelse om at komme i praktik. ”Det har altid været min drøm at prøve noget nyt” (Bruger 1). Hun kunne også godt tænke sig at der kom flere på besøg på Nord. Hun er ikke interesseret i at besøge de andre værksteder, ”for vi har jo så meget at få tiden til at gå med heroppe” (Bruger 1).

10.4 Forskelle og ligheder i interviewperspektiverne

Umiddelbart ses der bred enighed om den faglige sjæl på værkstedet, og alle fremstiller det at lave noget meningsfyldt arbejde/opgave som relevant. Der er enighed om, at det er væsentligt at det skal give mening det der laves samt at der er et kvalitetsaspekt forbundet med opgaverne således at der opnås anerkendelse til brugerne/huset for produkterne/arbejdet. Endvidere er der enighed om at målet er at de brugere der er i værkstedet oplever så stor selvstændighed i tilbuddet som muligt, samtidig med en oplevelse af at indgå i betydende fællesskaber. Her spores en ånd og en faglig sjæl der ser ud til at bygge på en traditionel værkstedspædagogisk tilgang, hvor også produktet er i stor fokus. Altså at produktet er af en sådan kvalitet at andre uden for rammerne af værkstedet også kan se en god værdi i det. Den faglige sjæl i huset, kan i min optik underbygge og understøtte tiltag mod beskæftigelse på det private arbejdsmarked. På værkstedet er man, medarbejder som bruger, vandt til at arbejde med konkrete færdigheder og delprocesser, som fint kan ses som et springbræt til en regulær jobfunktion. Endvidere ses at brugerens oplevelse er i centrum, hvorved et udviklingsperspektiv mod udviklingen af større grad af social inklusion og udvidelse af oplevelsen som medborger tager sit udspring.

I interviewene opleves at lederen har et relativt mere positivt syn på den nuværende situation end medarbejderne, der italesætter større pres på deres fagområde. Dette kan anskues ud fra, at det er medarbejderne der er den udførende del og kan opleve frustration over til stadighed ændrede krav, vilkår og forventninger, hvorimod der fra lederens stol er et andet overblik over de kommende opgaver. Dermed ikke sagt at han ikke er presset i sin situation, men hans posi-

tive tilgang kunne tyde på at han have større grad af overskud i forhold til de udfordringer der er og kommer. Udviklingen, de tilsammen italesætter, bærer præg af besparelser og omstruktureringer hvorved det naturligt kan opleves som ren nedgang. Pædagogikken bliver udfordret af andre krav og økonomien ændrer kravene til organisationen og personalenormeringen. At dømme ud fra interviewene er værkstedet i en forandringstid, hvor der muligvis er behov for at tænke nye måder at gøre tingene på for, at bryde med vante og tilsyneladende svære opgaver. Endvidere kan en måde at overkomme nye udfordringer der opleves svære og uoverskuelige på være, at skabe et større overblik overfor medarbejderne samt at engagere medarbejderne i selv at redefinere deres opgave ud fra opgavens krav. Herved kan skabes en motivation med et nyt syn og en ny energi. Man kan anskue det som en mulighed for at være med til at præge dagsordenen frem for at blive overrumplet af nye krav, tiltag og forventninger.

Det er bemærkelsesværdigt at lederen ikke udtrykker bekymringer om det gode liv, men at medarbejderne oplever manglende muligheder for at tilgodese dette hos brugerne. Dette kunne ligeledes som i foregående afsnit tyde på at medarbejderne, der til dagligt har den direkte kontakt med brugerne og ansvaret for tilrettelæggelsen af det daglige indhold, oplever at være presset. Enten på tiden eller de nye krav og forventninger der ligeledes bliver italesat. Lederen har et mere overordnet perspektiv, hvor medarbejderne direkte står med udførelsen og kontakten. Endvidere kan det ses som et behov for at sætte ind, når der opleves så forskelligrettede oplevelser. Medarbejderne har behov for mere fokus og flere muligheder for at arbejde med det gode liv og lederen ser at der er sindssygt gode udviklingsmuligheder. Dette byder på en oplagt mulighed for at tage fat med et udviklingsperspektiv.

Der er blandt de interviewede enighed om at medborgerskab handler om at blive inddraget og have muligheder for reel indflydelse og valgmuligheder. Både leder og medarbejder er enige om at medborgerskabet kan udvides. Når lederen peger på mulige konsekvenser af medborgerskabet, kan det både anskues som de forpligtelser og de krav, det medfører. Altså at borgerne med medborgerskabet med selv- og medbestemmelse også kommer i situationer som får konsekvenser for en. F.eks. hvis man fortryder en handling eller har valgt forkert. Et andet syn er at man via større medborgerskab kan flade det særlige behov målgruppen har ud, som lederen peger på. Her er risikoen at hvis man ønsker at blive set på og understøttet i at man er borger i samfundet på lige fod med alle andre, hvad er det så der gør en særlig og giver ret til en særlig støtte. Det er interessant set og harmonerer i tråd med det perspektiv af Schwartz jeg præsenterede under teoriafsnittet, hvor der fremkommer et synspunkt om vigtigheden af,

at fastholde synet på at disse borgere er en særlig gruppe borgere, der har brug for støtte til at fastholde medborgerskabet.

Der fremhæves samlet blandt interviewpersonerne, at det er vigtigt at være en del af et fællesskab og være sammen med nogle man kan lide at være sammen med. Satsningen fra centralt hold om social inklusion på det private arbejdsmarked fylder en del i interviewene, der udtrykker en samlet holdning om, at der er behov for begge dele. Der er muligheder for nogle i målgruppen ved at få et rigtigt job, mens der for andre hverken er lyst eller vurderes en realistisk mulighed herfor. Dette er et væsentligt udsagn. Det rummer flere ting, både at brugerne har blandede interesser samt at både medarbejderne og lederen ser blandede muligheder. Dette kan sandsynligvis forklares med, at det er et relativt nyt tiltag i Aarhus hvor ingen kender konsekvenserne. Vil der opleves trivsel blandt de borgere der er ude i job, hvilke jobmuligheder bliver realistiske for den enkelte og hvordan er niveauet for op følgende støtte til den enkelte for blot at nævne nogle ubekendte. Der ses i interviewene ingen tvivl om at der kan ses muligheder i det og at der er enighed om at det er godt for nogle. Set som samlet målgruppe ser jeg, at der kommer til at mangle et fokus på den målgruppes deltagelse i samfundslivet og den sociale inklusion heri, som ikke får mulighed for eller har kompetencerne for at deltage på arbejdsmarkedet. Her fremtræder ligeledes et udviklingspotentiale, som ville være værd at beskæftige sig med.

Interviewene har samlet set bidraget med at finde de muligheder jeg ud af analysen har kunnet se ud fra forskelle og ligheder i opfattelser og syn. En skematisk form af essenserne i interviewene findes i bilag 7. Herunder vil jeg ridse det samlede billede op som case studiet har bidraget med.

10.5 Sammenfatning af casestudiet

Overordnet ser jeg at værkstedet er midt i en forandringsproces, hvor der bliver iværksat adskillige nye initiativer, strategier og opgaver for både leder, personale og brugere af tilbuddet. Tiltagende kommer primært fra centralt hold, hvor det opleves at være topledelsen der sætter dagsordenen. Den traditionsrige værkstedspædagogiske tilgang der er at spore udvides til også at skulle omfatte samfundets og områdets krav og forventninger. Krav og forventninger om større grad af styring i bestemte retninger, så som *fra beskyttet til støttet beskæftigelse, medborgerskab* og *social inklusion*. Nogle stigende krav til systematik og skriftlig dokumentation og evaluering af praksis i forhold til forudbestemte mål såsom *Dansk kvalitetsmodel på det sociale område, revideret handleplansskema* og *sikring for om tilbuddet lever op til det bestilte hos*

myndighed. Der synes behov for en redefinering af den socialpædagogiske kerneopgave ud fra opgavens krav, for at skabe større overblik overfor medarbejderne, samt for at udvide mulighederne for at kunne bidrage til den dagsordensgivende debat. Personalet oplever sig presset på deres faglighed bl.a. i kraft af omstruktureringer, besparelser og nye tilkommende og anderledes opgaver. Jeg ser også et værksted med gode muligheder at bygge fremtidige opgaver på. Det er et mangfoldigt hus med adskillige muligheder både i forhold til indhold og opkvalificering af konkrete færdigheder hos borgerne, mulighederne for at styrke *Det gode liv*, *Medborgerskab* og *social inklusion*. Den måde disse tre begreber kommer til syne i dette værksted/tilbud indskriver jeg i skemaet fra samtidsperspektivet og områdeperspektivet her nedenfor.

	Det gode liv	Medborgerskab	Social inklusion
Tilbudsniveau	Individuel trivsel og mening i livet Klare sig selv og bestemme selv Deltagelse i sociale fællesskaber Udviklingsmuligheder	Skabe muligheder for: inddragelse, indflydelse, valg, bestemme selv, udtrykke meninger Udviklingsmuligheder	Inklusion i samfundets fællesskaber både arbejdsmæssigt og socialt Behov for fællesskaber både i normal-samfundet og beskyttet regi Svært med fuld inklusion Gode udviklingsmuligheder

Som tilbuddet italesætter gennem mit case studie er der i forhold til *Det gode liv* stor grad af den individuelle oplevelse, trivsel og mening af *det gode liv* i deres syn. Det gode liv handler grundlæggende her om de individuelle værdier for oplevelsen af det gode liv hos den enkelte og pædagogisk mulighederne for at understøtte dette. Værkstedet udtrykker fra medarbejder og leders side, at der er udviklingsmuligheder for at arbejde med og udvikle mulighederne for oplevelsen af *Det gode liv*. I forhold til *Medborgerskabet* handler det på værkstedet i overvejende grad om at skabe mulighederne for medborgerskabet, via bl.a. inddragelse, medbestemmelse og valg. Også på dette område peger værkstedet på udviklingsmuligheder. Slutte- ligt i relation til *social inklusion* er værkstedets fokus igen på mulighederne for skabelse af fællesskaber i samfundet, både hvad angår de arbejdsmæssige og de sociale. Der peges på behov for både fællesskaber i "normal"-samfundet og i det beskyttede miljø.

11 Nye veje mod bedst mulige tilbud

På baggrund af min samlede undersøgelse på de tre niveauer, vil jeg i dette afsnit pege på nogle af de mulige veje eller indsatsområder undersøgelsen peger på. Mit primære fokus vil i tråd med masterprojektets problemstilling være socialpædagogikkens muligheder for at understøtte en udvikling af en bedre praksis på dagområdet. Der fremkommer andre muligheder, barrierer og indsatsområder gennem opgaven og nogle af disse vil mit mundtlige forsvar bygge på. Den samlede model over de tre perspektiver i forhold til kernebegreberne indleder dette afsnit.

	Det gode liv	Medborgerskab	Social inklusion
Samfundsniveau	Frisættelse Selvintegration og selvansvar Frihed gennem pligt Sikre muligheden for reelt at klare sig selv og opfylde ansvar og pligter	Aktiv Arbejdsmarkedsdiskurs Den "rigtige" vej mod idealborgeren	Individuel indplacering i eksisterende grupper/fællesskaber At passe ind til Idealet
Områdeniveau	Den enkeltes muligheder, daglige tilværelse, livskvalitet Leve og udfolde sig som andre Individuelt	Brugerindflydelse Reel deltagelse Så nær det normale som muligt Ordinær beskæftigelse Rettigheder	I særlige fællesskaber At skabe muligheder for inklusion i "normal" samfundets fællesskaber
Tilbudsniveau	Individuel trivsel og mening i livet Klare sig selv og bestemme selv Deltagelse i sociale fællesskaber Udviklingsmuligheder	Skabe muligheder for: inddragelse, indflydelse, valg, bestemme selv, udtrykke meninger Udviklingsmuligheder	Inklusion i samfundets fællesskaber både arbejdsmæssigt og socialt Behov for fællesskaber både i normalsamfundet og beskyttet regi Svært med fuld inklusion Gode udviklingsmuligheder

Det er interessant at der er relativt langt fra samfundets og det enkelte tilbuds syn på disse tre begreber. Umiddelbart tænker jeg at så længe der ikke er større overensstemmelse i syn, ambitionsniveau, forventninger osv. vil det være svært på alle niveauer at opleve at det lykkedes. Hvis samfundet oplever at *det gode liv* forudsætter frihed gennem pligter, med selvintegration og selvansvar og at det handler om at sikre at den enkelte har muligheder for reelt at klare sig selv og opfylde de pligter og det ansvar dette medfører indenfor rammen at idealet og der på tilbudsniveau arbejdes med individuel trivsel, deltagelse og mening med livet i forhold til at klare sig selv, er det to helt forskellige billeder af hvad der skal til for at få et godt liv, hvorved disse ikke kan mødes. Hvis samfundet forventninger til den sociale inklusion kræver at man passer ind i idealet og derigennem kan indplaceres i eksisterende fællesskaber og der på områdeniveau stiles mod at skabe muligheder for inklusion og tilbudsniveauets fokus ligeledes ligger på muligheder, men ikke har fokus på den reelle forventning, bliver det svært at få til at lykkedes. Når der nu er relativt lang fra de forskellige perspektiver, hvad er der så mulighed for at arbejde med. Skal vi ændre på samfundet så det bliver mere rummeligt i forhold til idealborgeren eller skal vi mere arbejde mod at fjerne flere barrierer for den handicappede eller udviklingshæmmede for at prøve at opfylde idealet? Jeg tænker at vi som faggruppe kan være med til at holde fokus på nogle af de facetter der kræves som medborger i det danske samfund og nogle af de reelle vilkår der gør sig gældende for at man kan blive inkluderet i det sociale fællesskab. Et realistisk fokus hos og med den enkelte borger der tager udgangspunkt i de ressourcer, visioner og ønsker den enkelte har til livet. Samtidig med at der holdes et fokus på det der giver livet god mening for den enkelte.

Nogle konkrete bud på mulige veje ud fra dette projekt vil jeg herefter præsentere via emnerne:

- Styrkelse af medborgerskab, social inklusion og det gode liv
- Påvirke rummeligheden i samfundet via reel deltagelse og inklusion i nogle af samfundsfællesskaberne
- Skabe overblik for pædagogerne via redefinerings af den socialpædagogiske opgave ud fra etiske principper

11.1 Styrkelse af medborgerskabet, social inklusion og det gode liv

Med udgangspunkt i den netop afsluttede sammenfatning fra case studiet bliver det tydeligt, at afstanden fra samfundets syn på kernebegreberne og det enkelte tilbuds syn og måde at arbejde på er relativt langt fra hinanden. Det jeg ser muligt for socialpædagogikken er at tilnærme sig det billede samfundet tegner. Der er på tilbudsniveauet blevet sat større fokus på begreberne, men uden helt at være sig bevidst om alle elementerne heri. Der er som nævnt i projektet her siden Bank-Mikkelsens tid arbejdet med et liv så normalt som muligt og med størst mulig grad af livskvalitet. Lederen i interviewene fremhæver også at der er arbejdet med bl.a. medborgerskabet så længe han kan huske. Det jeg ud fra undersøgelsen her kan se er, at der er stor fokus herpå, men at der i nogen grad mangler en bevidsthed omkring hvilke forudsætninger samfundet stiller til den enkelte medborger. Med et tilbageblik til definitionen af medborgerskabet som:

"... individernes deltagelse i og medlemskab af et samfund og ved deres rettigheder og pligter som medlemmer af dette samfund" (Greve 2001, s. 106-107).

Denne definition rummer netop både deltagelse og medlemskab af samfundet, samt de rettigheder og pligter samfundet stiller som medlemmer heraf. Socialpædagogikken har i overvejende grad, ligeså på områdeniveauet fokuseret primært på den aktive deltagelse og medlemskab samt de rettigheder der er forbundet med medborgerskabet. Men der glemmes det sidste element, nemlig de pligter der medfølger. Skal vi arbejde mod reelt medborgerskab for denne målgruppe, er det væsentligt at guide borgerne til reelt medborgerskab via alle medborgerskabets facetter og ikke kun nogle af elementerne, ellers ville det være det samme som at skolen underviste i demokrati og præsentation af de danske partier, men undlod at præsentere den ene fløj. Når det nu er præciseret at det tyder på, at der mangler fokus på de pligter og det ansvar medborgerskabet også indeholder, er et andet perspektiv at denne målgruppe er en særlig målgruppe der har behov for støtte til at oprette og fastholde medborgerskabet. Netop fordi de er borgere med en funktionsnedsættelse der gør, at de har nogle særlige behov og udfordringer i livet og i kraft af deres funktionsnedsættelse har de nogle barrierer der gør, at de har behov for støtte for at leve deres liv på lige fod med andre. Er det så overhovedet muligt at arbejde med medborgerskabsbegrebet og den sociale inklusion hvis det er kendt, at der er nogle barrierer der gør at man aldrig kan opnå det samme som andre på alle livets områder? Her kan socialpædagogikken støtte op og sætte ind ved at understøtte, at vejen mod medborgerskabet og social inklusion er en realistisk vej, som kan guide og forberede en til livet

uden for de beskyttede rammer, ved at tilbyde lige muligheder og have fokus på at fjerne og mindske den enkeltes barrierer. På tilbuds niveau kunne det handle om at skabe og tilbyde et miljø der i overvejende grad ligner det normale samfund og dets krav og forventninger, både hvad angår konkrete arbejdstilbud, menneskesyn og forståelser. At tilbyde et værkstedsmiljø hvor denne gruppe borgere kunne møde vilkår der lignede dem der findes på f.eks. det private arbejdsmarked. Her kunne nævnes mødetider, arbejdsforpligtelser, ferie og lønforhold således, at for de borgere der var på vej eller havde et ønske om at komme ud på det private arbejdsmarked, havde en forudsætning for at forstå og klargøre sig til de krav og forventninger de ville møde. I dag har mange borgere ofte hjemmedage, fridage med personalet på bostederne eller andet og sådan giver det sikkert også mening i forhold til personalets arbejdstider og praktiske gøremål. Her ville en mulighed måske være en ugentlig timetalsansættelse med mulighed for afspadsering, ligesom langt de fleste i hvert fald offentligt ansatte. Det nye tiltag med fra beskyttet til støttet ligger fint i tråd med at skabe vilkår og rammer, der danner en reel forudsætning for at indgå i sociale samfundsfællesskaber og understøtter tanken om kravene der ligger i det fulde medborgerskab. Der kunne også ses en mulighed for at oplæres i konkrete færdigheder der er anvendelige på det private arbejdsmarked. Værkstedstilbudene burde i den optik afspejle de potentielle realistiske jobmuligheder og funktioner. Dette ville give borgerne en reel chance for at opøve konkret færdigheder på nogle bestemte områder. Dette kan det nævnte tiltag om OCN, med regulære og anerkendte kompetencebeviser muligvis være med til at understøtte. Ovenstående meget praksisnære eksempler skal belyse min påstand om, at hvis værkstederne og de enkelte dagtilbud på området, bedst muligt skal understøtte en bevægelse mod social inklusion og medborgerskab i samfundet, må det i større grad nærme sig samfundet med dets krav og forventninger. Fra casestudiet kunne en forandringstid ses, hvor flere af de nye tiltag understøtter denne præsenterede tanke. Mit bidrag til denne forandringstid er i størst og bedst muligt omfang at tilpasse dagtilbuddene og de enkelte værksteder til det samfund vi lever i, medinkluderet et udgangspunkt i de enkelte borgere der benytter tilbuddet. For fuldt medborgerskab og social inklusion i samfundet i dag kræver rigtig mange kompetencer og stiller store krav til det enkelte individ.

11.2 Påvirke rummeligheden via reel deltagelse og inklusion

Ud fra en forståelse af at samfundets idealistiske medborger medfører en snæver rummelighed, hvor der ikke er så stor plads til at være anderledes og ikke at kunne leve op til det fulde ideal. Vil jeg her præsentere en socialpædagogisk mulighed for at puffe til samfundets normer og værdier. Ligeledes i en erkendelse af at målgruppen af voksne udviklingshæmmede har

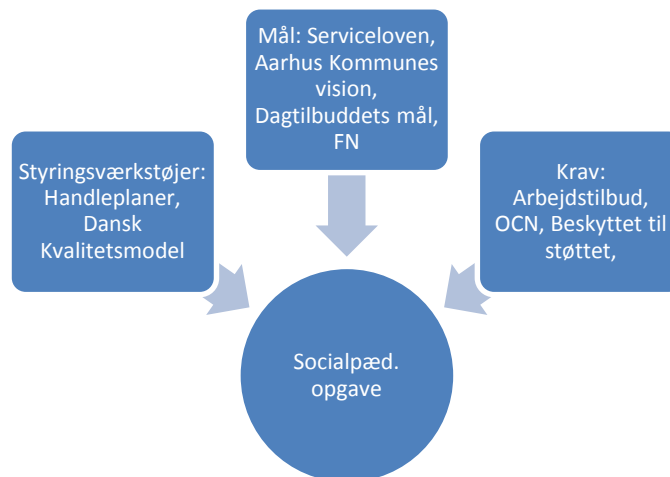
færre muligheder og flere barrierer for at indgå i samfundets fællesskaber. Denne påstand og tanke underbygges i projektets undersøgelse, samt i Jensens konklusioner fra *"Viden om voksne mennesker med handicap"* (Jensen 2012). Bl.a. via en holdning og manglende accept fra den brede befolkning der hæmmer målgruppens muligheder for deltagelse, samt manglende understøttelse fra samfundsmæssige institutioner. Med det enkelte menneske i centrum og et udgangspunkt i dennes ressourcer, kan der i stigende omfang satses på inklusion og deltagelse i nogle af livets facetter. Ved at holde et større socialpædagogisk fokus på den enkeltes ressourcer, kan der fokuseres på de muligheder den enkelte har for at indgå i ligeværdige samfundsfællesskaber, fremfor at fastholde borgeren udelukkende i de beskyttede fællesskaber. Det kan godt være, at det for store dele af denne målgruppe, er urealistisk at indgå med fuld deltagelse, medborgerskab og inklusion på alle normalsamfundets områder. Men ved at rette fokus på den enkeltes muligheder og kompetencer for dette, kan der muligvis i sammenhæng med den enkeltes ønsker og behov, skabes nogle muligheder for at indgå i ligeværdige fællesskaber i nogle enkelte områder. F.eks. ved deltagelse på et lokalt gymnastikhold, engagement i den lokale beboerforening, via socialøkonomiske virksomheder, eller særlige it- kompetencer. Blot ved at være en del af normalsamfundet og bidrage til et bredere billede af idealet, vil der være mulighed ved at rokke ved samfundets og medborgernes billede af dette snævre ideal.

11.3 Overblik og redefinering af den socialpædagogiske opgave

Medarbejderne i casestudiet udtrykte behov for overblik, udtrykte oplevelser af at bliver overrumplet med nye tiltag ovenfra og med helt andre krav til deres faglighed end tidligere. Dette ser jeg ligeledes som en udfordring at få skabt fokus på. Jeg ser et stort potentiale i at det pædagogiske personale får mulighed for at bidrage i større grad i den dagsordensgivende debat. Det konkrete case studie viste at der var adskillige nye opgaver og tiltag i gang og undervejs på dagtilbudsområdet. Disse nye opgaver opleves både som spændende og overrumplende. Kravene ændres og forventninger til det socialpædagogiske personale ændres. Ved at skabe overblik over den overordnede opgave og gennem redefinering af den socialpædagogiske gennem etiske principper, kan det skabe et stærkere og mere robust grundlag for den socialpædagogiske praksis. Med overblik, mener jeg helt konkret, på tilbudsniveau at skabe en tydelig vej og et tydeligt mål for medarbejderne heri. Dette vil jeg eksemplificere via værkstedet fra case studiet.

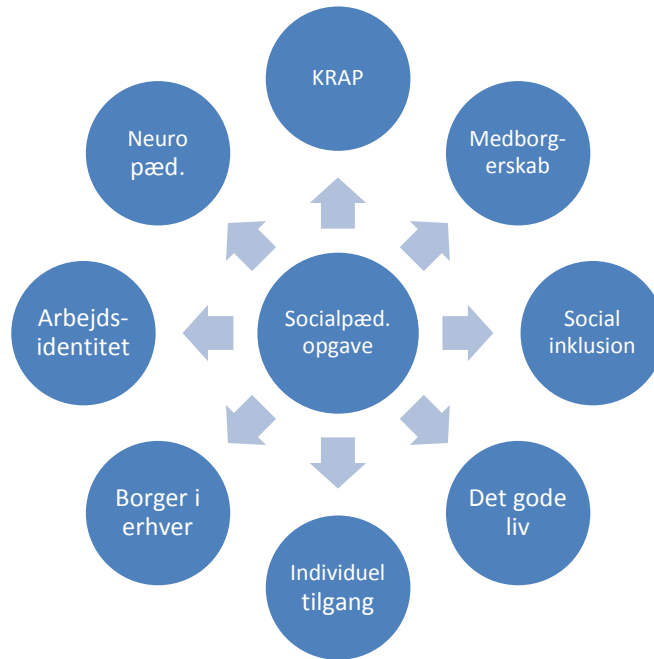
På værkstedet er der nogle overordnede mål for indsatsen både via Serviceloven, Aarhus kommunes bestemmelser for området, dagtilbuddets egne mål, FN's handicapkonvention. Der

er også nogle overordnede krav om indhold og opgaver der er besluttet der skal indgå i tilbuddet og nogle metoder eller styringsværktøjer der ovenfra eller fra ledelsens side er besluttet for indsatsen. Disse elementer udgør den samlede overordnede opgave. Det overordnede billede vil jeg illustrere i nedenstående model:

Billedet ser ud til i min undersøgelse at efterlade en frustration hos personalet om manglende overblik over opgaven og et manglende pædagogisk ståsted. En tydeliggørelse af ovenstående model ville være med til at sikre et overblik den konkrete socialpædagogiske opgave og kan løbende ændres i takt med forandringer. Under det overordnede lag ligger der forskellige beslutninger om pædagogiske tilgange, koncepter, værktøjer og metoder der enten er besluttet på tilbuds niveau eller på centralt niveau, der ligger den enkelte borgers ønsker, krav og forventninger til tilbuddet og der ligger en helt masse muligheder og veje at gå, med udgangspunkt i den enkelte borger. Disse veje og muligheder kunne ligeledes tydeliggøres for bedre at kunne vælge den bedste vej sammen med borgeren. Det er ikke sikkert at alle veje skal benyttes, men at der skal vælges en eller flere relevante. Lige nu hører jeg ofte og det kommer ligeledes til udtryk i case studiet, "skal vi nu til at forhold os til det også". Men pædagogisk at se landskabet som mulige veje fremfor færdige skabeloner der slavisk skal følges kan bidrage til bedre valg for den enkelte borger. Et billede på hvordan værkstedet i dag ser ud kunne være:

[maj 2013]

Blot for at nævne et muligt fagligt billede af veje og muligheder. Disse veje ville sammen med det overordnede perspektiv kunne danne et overblik over opgave og muligheder heri. Som billedet ser ud, med flere veje og mange muligheder, er det svært at bygge pædagogikken på enkelte tilgange sådan som det tidligere er blevet anvendt. Der så man ofte at enkelte tilbud byggede pædagogikken op efter f.eks. "det kan nytte". En anden mulighed er at der tages afsæt i en etisk begrundet pædagogik, i stedet for en konkret pædagogisk tilgang. Med et etisk begrundet pædagogisk fundament, vil socialpædagogikken stå stærkere og bedre velargumenteret i forhold til ændringer og nye veje, da grundlaget som udgangspunkt ville være flytbar. Hvad enten der arbejdes mod større medborgerskab eller bedre oplevelse af det gode liv for den enkelte. Socialpædagogernes Landsforbund har netop ligeledes fokus på etik i det socialpædagogiske arbejde, hvorudfra et etisk værdigrundlag kan udarbejdes (SL 2013).

Med disse tre bud på mulige veje for at socialpædagogikken kan bidrage med bedre praksis i dagtilbud for voksne udviklingshæmmede vil jeg slutte dette projekt. Projektet åbner for andre mulige veje end ovenstående tre, som ikke nødvendigvis udspringer fra socialpædagogikkens muligheder. Disse er ikke medtaget her, men kan være med til at berige opgaven i den mundtlige fremlæggelse.

12 Konklusion

Min analyse af et samfundsperspektiv, et områdeperspektiv og et konkret beskæftigelsesperspektiv for området beskyttet beskæftigelse ud fra kernebegreberne *Det gode liv*, *Medborgerskab* og *Social inklusion* bidrager med at se forskellene og lighederne som de forskellige perspektiver italesætter herom. Undersøgelsen har vist at samfundet i dag er præget af en øget liberalisering af velfærdsstaten med dertil hørende liberalistiske værdier. Samfundet bærer præg af et syn på idealborgeren som en borger der gennem frisættelse, ansvarliggørelse og moralske arbejdsmarkeds- og retslige pligter bliver i stand til reelt at klare sig selv, med det selvansvar og den selvforsørgelse dette indebærer. Idealbilledet er snævert med mange krav og forventninger til den enkelte borger. Området for beskyttet beskæftigelse og for voksne med handicap er på vej i samme retning, med større fokus på medborgerskab og social inklusion. På områdeniveauet er fokus primært på den enkeltes muligheder for reel deltagelse, indflydelse og rettigheder, frem for også at inkludere de krav og pligter som dette medborgerskab og fulde inklusion i samfundet også indbefatter. I det konkrete case studie af et værksted ligner billedet i overvejende grad området, men med større vægt på den individuelle oplevelse, trivsel og mening med livet. Ligeledes større vægt på de muligheder der kan skabes for deltagelse, indflydelse og valg og ingen fokus på ansvar og pligter i forhold til større medborgerskab og social inklusion.

Disse forskellige perspektivers udsagn og frembringelse af syn og holdninger, sat i spil med faglige undersøgelser, rapporter, definitioner og tilgange fra områdets ressourcer og organisationer har bidraget med, at synliggøre nogle af de muligheder og barrierer der er forbundet med medborgerskabsbegrebet og den sociale inklusion for målgruppen, herunder det gode liv.

Undersøgelsen har ligeledes peget på muligheder for socialpædagogikken for at bidrage til en bedre praksis på dagområdet. En praksisforbedring der kan tage et udgangspunkt i at styrke medborgerskabet, den sociale inklusion og det gode liv for målgruppen gennem at tilnærme sig samfundets rammer og vilkår. Både hvad angår reelle arbejdsfunktioner gennem opkvalificering af de eksisterende tilbud til i større grad, at matche samfundets arbejdsmuligheder samt gennem tydeliggørelse tillige af de pligter og ansvar der kræves som lige medborgere i det danske velfærdssamfund. Et andet udgangspunkt for at udvikle bedre praksis i dagtilbudene kan være et udgangspunkt i at påvirke rummeligheden i samfundet gennem at skabe muligheder for reel deltagelse og inklusion i blot nogle af samfundsfællesskaberne. Gennem deltagelse og inklusion kan det gennerelle billede af idealet skubbes i retning af et bredere og

mere rummeligt syn. Slutteligt fremtrækker jeg et fokus på at skabe overblik overfor det socialpædagogiske personale ved at tydeliggøre den pædagogiske opgave de er bundet op på fra statslig, kommunalt og tilbudsregi, samt at tydeliggøre de underliggende elementer som metoder, koncepter, retninger og praksisformer der kan trækkes på frem mod målet. Dette overblik kan samlet give et blik for opgavens omfang. Endvidere ses der en mulighed for et socialpædagogisk grundlag der, frem for at bygge på konkrete pædagogiske metoder, i stedet kan bygge på et etisk værdigrundlag der vil stå stærkere i sit argument og mere kontinuerligt da grundlaget i dette vil være flytbart til andre sammenhænge.

13 Litteraturliste

- Aarhus Kommune (2009), *Implementering af Dansk Kvalitetsmodel på det sociale område i Aarhus Kommune*, Projektrapport, Udarbejdet af Socialforvaltningen Aarhus Kommune – Voksen Handicap 2009
- Aarhus Kommune (2010), *Brugerinddragelse og Medborgerskab i Voksenhandicap*, Sociale forhold og beskæftigelse, Aarhus Kommune 2010
- Aarhus Kommune (2013), *Social inklusion og medborgerskab*, beskrivelse heraf, Lokaliseret på:
http://www.aarhus.dk/sitecore/content/Subsites/CSUVirksomhedsplaner/Home/Socialforvaltningen/Social-inklusion-og-medborgerskab.aspx?sc_lang=da , 17. maj 2013
- Aarhus Kommune (2013), *Værkstedet Aarhus Nord*, Beskrivelse af tilbuddet, Lokaliseret på: <http://www.aarhus.dk/da/borger/kultur-idraet-og-fritid/Aktivitetstilbud/Handicap/Aarhus-Nord.aspx> , den 18. maj 2013
- Aarhus Nord (2013), *Værkstedet Aarhus Nords hjemmeside*, lokaliseret på: <http://www.arhusnord.dk/>, den 18. maj 2013
- Bengtsson, Steen og Mateu, Nuri Cayuelas 2009, *Beskyttet beskæftigelse – en kortlægning*, SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd
- Bylov, Frank 2013, *Opkvalificering af medborgerskabet i de beskyttede livsformer?, I: Langager, Søren, Perspektiver på pædagogisk faglighed i botilbud for voksne med udviklingshæmning – en kvalikombo antologi*, Aarhus Universitet, 1. udgave 2013
- DCH (2012), *FN's Konvention om rettigheder for personer med handicap*, DCH – Det Centrale Handicapråd 2012, 2. udgave, 4. oplag
- DCH (2013), *Medborgerskab og handicap – fra vilje til virkelighed*, Lokaliseret på: <http://www.dch.dk/content/publikationer>, den 14. maj, 2013
- Flyvbjerg, Bent 1988, *Case studiet som forskningsmetode*, Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, Aalborg Universitetscenter.
- Greve, Bent(Red.), 2011, *Grundbog i samfundsvidenskab – 4 perspektiver*, Nyt fra samfundsvidenskaberne, 1. udgave, 2011
- Goffman, Erving 1967, *Anstalt og menneske*, Jørgen Paludans Forlag, 10. udgave 2001
- Hansen, Janne Hedegaard, 2009, *Socialpædagogen – identitet og faglighed*, Hans Reitzels Forlag 2009, 1. udgave, 1. oplæg
- Husted, Jørgen, 2009, *Etik og værdier i socialt arbejde*, Hans Reitzels Forlag 2009, 1. udgave, 1. oplag

- Jensen, Niels Rosendal (2012), *Viden om voksne mennesker med handicap*, Socialpædagogernes Landsforbund, 2012
- KL 2013, *ny undervisningspakke om medborgerskab*, Lokaliseret på: <http://www.kl.dk/Social-service/Ny-undervisningspakke-om-medborgerskab-id127252/?n=0>, den 14. maj, 2013
- Kristensen, Ole Steen, Oberman, Marie Louise og Dolmer, Annie 2007, *Forskellen mellem social integration og social inklusion*, Artikel fra Psykologisk institut, Aarhus universitet, Lokaliseret på: http://pure.au.dk/portal/files/22811976/Notat_om_FORSKELLEN_MELLEEM_SOCIAL_INTEGRATION_OG_SOCIAL_INKLUSION.pdf , 17. maj 2013
- Kvale, Stinar og Brinkmann, Svend 2009, *Interview – introduktion til et håndværk*, Hans Reitzels Forlag, 2. udgave 2009
- Mandag Morgen 2013, Reiermann, Jens og Andersen, Torben K., *”Vestager: Større ansvar og mere frihed til velfærdslederne”*, Lokaliseret på: <https://www.mm.dk/vestager-stoerre-ansvar-fri-hed-velfaerdslederne>, 10. maj 2013.
- Metner, Lene og Storgård, Peter (2008), *KRAP - Kognitiv, Ressourcefokuseret og Anderkendende Pædagogik*, Dafolo 2008, 1. udgave, 2. oplag
- Mik-Meyer, Nanna og Villadsen Kasper, 2007, *Magtens former – sociologiske perspektiver på statens møde med borgeren*”, Hans Reitzels Forlag 2007, 1. udgave, 4. oplag
- Ministerialtidende 2011, *Vejledning om servicelovens formål og generelle bestemmelser i loven -Vejledning nr. 1 til serviceloven*, Udgivet den 24. februar 2011
- Ministerialtidende 2011, *Vejledning om særlig støtte til voksne – vejledning nr. 5 til serviceloven*, Udgivet den 24. februar 2011
- Ministerialtidende 2011, *Vejledning om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten over for voksne, herunder pædagogiske principper – vejledning nr. 8 til serviceloven*, Udgivet den 24. februar 2011
- OCN Danmark (2013), *OCN Danmarks Hjemmeside*, Lokaliseret på: <http://www.ocndanmark.dk/>, 18. maj 2013
- Retsinfo 2012, *Serviceloven*, Lokaliseret på: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=141372>, 17. maj 2013
- Schwartz, Ida (Red.), 2010, *Livsværdier og ny faglighed*, Forlaget Udvikling 2010
- SL 2013, *Etik*, Lokaliseret på: <http://www.sl.dk/da/Fag%20og%20uddannelse/Etik.aspx>, den 16. maj 2013

[maj 2013]

- Social og integrationsministeriet 2013, om FN's handicapkonvention, Lokaliseret på: <http://www.sm.dk/Temaer/sociale-omraader/Handicap/handicappolitik/FN-Handicapkonvention/Sider/default.aspx>, 14. maj 2013
- Social og integrationsministeriet 2013, om *Ny handicappolitisk handlingsplan*, Lokaliseret på: <http://www.sm.dk/Temaer/sociale-omraader/Handicap/handicappolitik/handicappolitisk-handlingsplan/Sider/default.aspx>, 14. maj 2013
- SUS (2009), *Fra beskyttet til støttet beskæftigelse*, Socialt Udviklingscenter SUS, november 2009
- ULF 2013, *Arbejde – projekt KLAP*, Lokaliseret på: <http://www.kl.dk/Social-service/Ny-undervisningspakke-om-medborgerskab-id127252/?n=0>, den 14. maj, 2013
- ULF 2013, *Brugervejledning medborgerskab – selv- og medbestemmelse*, Lokaliseret på: <http://www.ulf.dk/brugervejleder>, den 14. maj, 2013

14 Bilag 1 – Interviewguide leder

Det gode liv – medborgerskab – social inklusion og udviklingen på området

Spørgeskemaguide Ledere:

- Hvordan vil du umiddelbart beskrive **udviklingen** indenfor dagtilbud voksne udviklingshæmmede har forløbet igennem årene efter kommunalreformen 2007?
- Hvordan opleves **styringen** fra kommunalt regi?
 - Oppe fra/økonomiske pålæg/ NPM/ eller andet som enten fremmede eller hæmmende for mulighederne på Nord
- Hvordan vil du vurdere Nord i sammenligning med andre dagtilbud i DK?
 - Er det særligt/som de andre – er der noget typisk/atypisk – organisation/brugere
- Hvad forstår du ved **"Det gode liv"**?
 - Dette set i en kontekst til vores organisation og målgruppe?
- Hvordan kan det være at er der principielt så lidt fokus på "Det gode liv" i dag?
 - Begrebsliggjort, dagligtale, organisatorisk og i pædagogisk drøftelse?
- Ser du i din optik behov for større/mindre fokus på "Det gode liv"?
 - På hvilken måde kunne du se dette arbejde tilrettelagt/omprioriteret?
- Hvordan vil du begrebsliggøre **social inklusion**
- På hvilken måde ser du social inklusion har betydning for vores organisationer?
 - Både det store perspektiv udenfor organisation og det lille indenfor vores egne murer
 - Brugerperspektiv, organisationsperspektiv
- Har vi som organisation i dit perspektiv brug for at opprioriterer/nedprioritere arbejdet med social inklusion og på hvilken måde?
- Hvordan forholder du dig til "rigtig" job kontra job på Nord
 - Fordele/ulemper - hvilken typer/hvilke ikke – for/imod
- På hvilken måde vil du sætte ord på begrebet **medborgerskab**?
- Hvordan ser du medborgerskabet har betydning i denne organisation?
 - Både i et organisatorisk-, pædagogisk- og et brugerperspektiv
- Ser du muligheder i at opprioritere fokus på Medborgerskabet hos den enkelte borger eller i tilrettelæggelsen af det pædagogiske arbejde?
- Hvordan ser du mulighederne for at implementere **forandringsprocesser** i organisationen og på hvilken måde tænker du det er mest givtige at gribe det an?
 - Strukturelle som pædagogiske?
- Har du et bud på hvordan du ser den **generelle samfundsudvikling** har indflydelse på dette område?
- Er der noget du ønsker at tilføje til ovenstående spørgsmål og temaer?

15 Bilag 2 – Interviewguide medarbejdere

Det gode liv – medborgerskab – social inklusion og udviklingen på området

Spørgeskemaguide Medarbejdere:

- Hvordan oplever du **udviklingen** på området igennem de sidste 5-10 år har haft indflydelse på dit konkrete arbejde?
 - Organisatorisk og pædagogisk
- Hvordan vil du vurdere Nord i sammenligning med andre dagtilbud i DK?
 - Er det særligt/som de andre – er der noget typisk/atypisk – organisation/brugere
- Hvordan forstår du ved **"Det gode liv"** i et pædagogisk blik?
 - Er det noget du mener vi skal arbejde mere/mindre med?
- Hvordan oplever du mulighederne for og fokuset på at arbejde med "Det gode liv" i dit daglige pædagogiske arbejde?
 - Hvilke udviklingsmuligheder/andre tiltag kunne du forestille dig i forhold til begrebet og dit daglige arbejde?
- Hvad forstår du ved **social inklusion**?
 - I en bred forståelse uden for i det virkelige liv/små forståelse indenfor i vores rammer?
- Har du et bud på hvordan du arbejder med social inklusion i hverdagen?
 - Udviklingsmuligheder – nye måder at arbejde på?
 - Er det et væsentligt fokus for dig i det daglige?
- Hvordan forholder du dig til **"rigtig" job kontra job på Nord**
 - Fordele/ulemper - hvilken typer/hvilke ikke – for/imod
- Hvordan forstår du **Medborgerskabsbegrebet**?
 - I vores kontekst – samfundskontekst?
- Hvordan oplever du vi bidrager til/understøtter medborgerskabet hos den enkelte borger?
- Har du et/nogle bud på hvordan du kan understøtte medborgerskabet i vores praksis?
- Har du et bud på om du oplever sammenhæng imellem den samfundsmæssige udvikling og den udvikling sker på dagtilbudsområdet her?
- Er der noget du vil tilføje/supplere med i forhold til spørgsmål og tema

16 Bilag 3 – Interviewguide brugere

Et godt liv – værkstedet Aarhus Nord

Spørgeskemaguide Brugere:

Dit Liv:

Har du et godt liv?

Kan du beskrive noget det der gør det godt?

Venner, arbejde, kæreste, familie....?

Indflydelse, vælge, give mening til kende...?

Dit arbejde:

Hvad kan du godt lide at lave når du er på Nord?

Har du ønsker til hvad du kunne tænke dig mere af/mindre af?

Har du tænkt over arbejde udenfor Nord – Rigtigt arbejde – Hvilke typer?

Hvad er det bedste ved personalet på Nord?

Hvad er det mindre gode?

Selvbestemmelse– medborgerskab:

Har du indflydelse på det du laver – kunne du tænke dig at bestemme mere/mindre?

Hvad kunne være godt/skidt ved det?

Hvad ville du rigtig gerne lave hver dag hvis du selv måtte bestemme – hvad skulle det så være?

Oplever du at du har mulighed for at være selvstændig?

Oplever du støtte til dine ønsker og drømme fra personalet på nord?

Har du oplevet at et ønske fra din handleplan er gået i opfyldelse?

Relationer:

Har du nogle du snakker med i huset her (venner/relationer/kærester) og hvor?

Egen gruppe eller andre grupper

Har du venner/fritidsinteresser andre steder end her og hvor du bor?

Med andre ligestillede, familie eller helt andre?

17 Bilag 4 - Interviewtransskriberinger på CD

18 Bilag 5 – Referater af personalemøder

Modereferat

Velkomst og præsentation af dagens program med den overordnede titel

"Fra beskyttet til støttet"

Med udgangspunkt i visionen "Fra beskyttet til støttet" forklarede Karin kort, hvor vi befinder os i forandringsprocessen: Motivationsgruppen er blevet etableret, hvor Rikke og Søren er med fra Værkstedet Nord. Hele Motivationsgruppen kommer på kursus i OCN. Værkstedet Aarhus Nord bliver forgangsmænd/kvinder til at implementere OCN og KRAP.

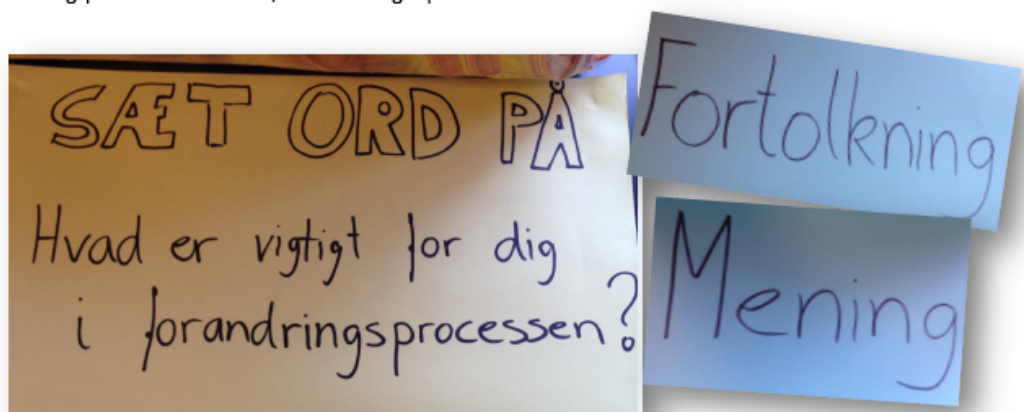

Modereferat

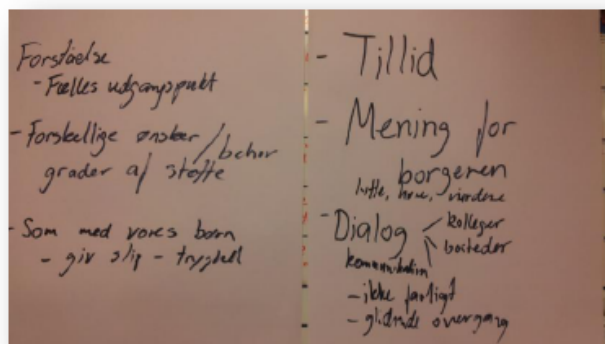
Sæt ord på

I øvelsen "sæt ord på" kom der mange forskellige bud på, hvad der er vigtigt for hver enkelt i forandringsprocessen ud fra ord, der var hængt op i rummet.

Sætninger, der blev knyttet til de forskellige ord:

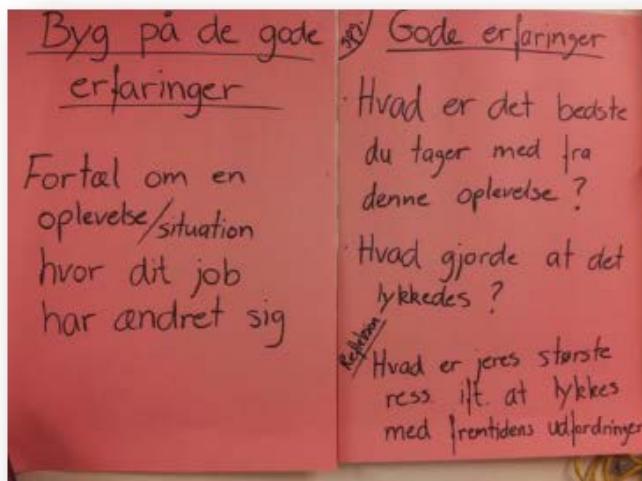
Hvis det giver mening for borgerne, giver det mening for mig • Glidende overgang • Byde ind alle mand og være aktiv deltagende i processen • Reflektere over hvad der kan gøre forandring nemt og hvad der kan gøre det svært • Rummelighed og forskellighed for brugergruppen men også personalegruppen • Samfundet skal være parat til at tage imod vores borgere • Vise nye veje

Modereferat

Dialog-kultur

Ressourcer i Værkstedet Nord:

Vilje

Motivation, Nysgerrighed

Sige ja

Minus plejere

Omsorg

Rum til udtryk

Fællesskab

Positiv

Åben

Imødekommende

Sparring med andre

Forskellighed

Tryghed

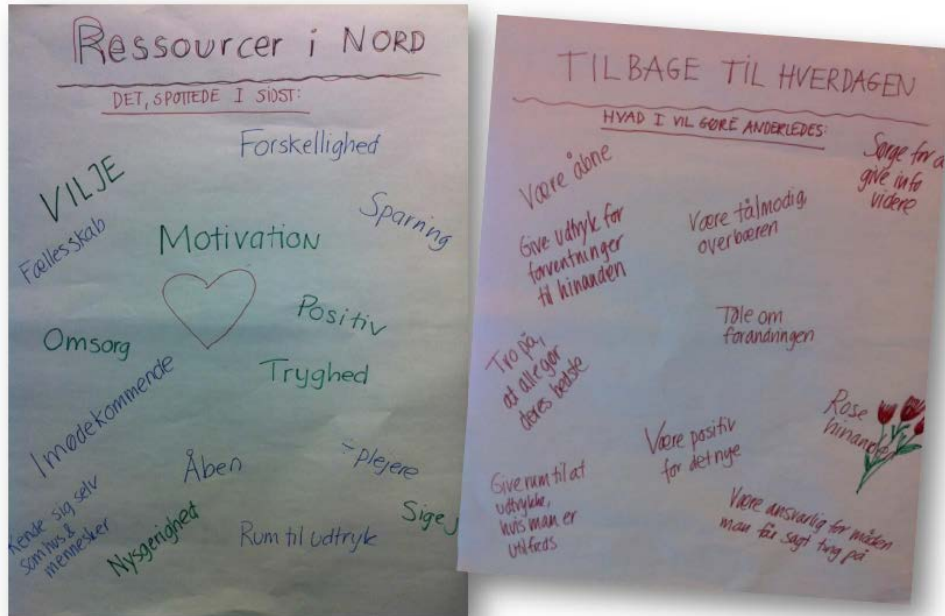
Kende sig selv som hus og mennesker

[maj 2013]

Der blev tjekket ind med ord som: Håb om mere information, vi vil det bedste for hinanden, spændt på hvad der kommer til at ske, åbenhed, nysgerrighed, bekymring, mere viden, mere åbent sind end sidst, håb tiltro til at det kun kan gå godt, lære kollegaer bedre at kende, nysgerrighed

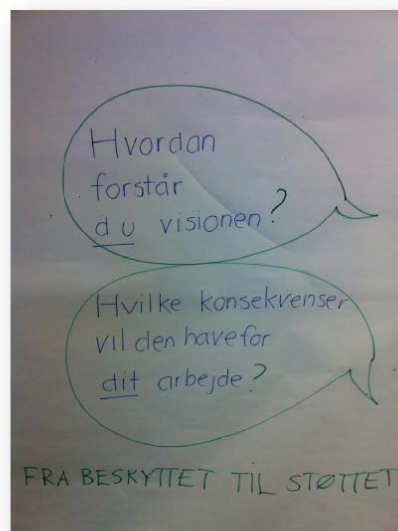
Opsamling fra sidste møde: Ressourcer i Nord og hvad vil I gøre anderledes i hverdagen

Modereferat

Forståelse af visionen og konsekvenser for dit arbejde

19 Bilag 6 - Nyt handleplansskema § 141

DEL-handleplan

(Servicelovens § 141)

Borgerens navn	
Borgerens cpr nr.	

Tilbuddets navn	
Været i tilbuddet siden?	

1. Er der en HELHEDSplan fra myndighedsrådgiveren? Ja Nej Ved ikke

2. Er der lavet en DELhandleplan sammen med borgeren? Ja Nej - videre til punkt 4

3. Hvem er DELhandleplanen lavet sammen med?

	Relation til borgeren:
--	------------------------

4. Er der lavet en indsatsplan af tilbuddet for borgeren? Ja Nej

4.1. Hvad er grunden til at borgeren ikke har været med til at lave en DELhandleplan?

--

5. Hvem har lavet INDSATSplanen?

	Relation til borgeren:
--	------------------------

6. Har borgeren tidligere deltaget i arbejdet med at lave en DELhandleplan? Ja Nej

7. Hvordan er der blevet fulgt op på den sidst lavet DELhandleplan?

--

7.1 Hvilke (del)mål blev nået?

--

7.2 Hvilke (del)mål blev ikke nået?

--

7.3 Hvad er årsagen til (del)mål ikke blev nået?

--

8. Hvilke aktiviteter tilbydes borgeren?	Borgerens oplevelse?	Tilbuddets oplevelse?

9. Hvordan er fremmødet? <ul style="list-style-type: none"> • Har borgeren faste "hjemmedage" • Kommer alle dage • Kommer og går til aftalt tid 	Borgerens oplevelse?	Tilbuddets oplevelse?

[maj 2013]

<p>10. Hvordan opfattes eller er borgerens tilfredshed med tilbuddet?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Svare tilbuddet til borgerens forventninger? • Hvad er borgeren ønsker i forhold til tilbuddet og aktiviteter? 	<p>Borgerens oplevelse?</p>	<p>Tilbuddets oplevelse?</p>

11. Hvilke (del)mål aftales der for den næste periode? (fysisk, psykisk og socialt)

12. Hvad er formålet med (del)målet?

13. Hvad skal borgeren bidrage med i forhold til de(t) satte mål? (egen andel)?

14. Hvad skal tilbuddet støtte med i forhold til de(t) satte mål?

15. Hvordan ses og måles det at målene(et) er nået?

16. Vurderes tilbuddet som egnet (relevant) af borgeren?

Ja

Nej

- skriv grunden

17. Hvordan er borgeren inddraget i at lave DELhandleplanen?

18. Hvordan er den faglige vurdering af tilbuddet i forhold til borgerens behov?

19. Vurderes tilbuddet som egnet (relevant)?

Ja

Nej

- skriv grunden

20. Har arbejdet med DELhandleplanen givet overvejelser om der skal indkaldes til et statusmøde med deltagelse af myndighedsrådgiveren?

Ja

Nej

20.1 Årsag(er og i så hvilke)

Eksempelvis: • på grund af problemer for borgeren og tilbuddet? • behov for en omklassificering på grund af væsentlige ændringer i borgerens funktionsniveau.

20 Bilag 7 – Sammenfattende model af interview

	Leder	Medarbejder	Bruger
Faglig Sjæl	Del af fællesskabet Skal give mening En arbejdsopgave	Skal give mening Brugbarhed, Kvalitet, Anderkendelse Selvstændighed	Noget at lave En opgave God tone
Udvikling	Nedskæringer sammenlignelige på landsplan Topstyring Laveste fællesnævner Arbejdsmarked strategi Gode udviklingsmuligheder	Nye krav Besparelser Systematik og dokumentation Presset pædagogik Særlig tilrettelagt pædagogik Målrettede tilbud	
Det gode liv	Meget fokus Styrkelse via flere reelle valgmuligheder Individuelt på egne præmisser Sindssygt gode udviklingsmuligheder	Individuel trivsel og mening Deltagelse i sociale fællesskaber Indskrænkelse af muligheder for ønsker og behov	Klare sig selv Ingen hjælp Bestemme selv Noget at lave Venner Opfyldelse af drømme
Medborgerskab	Det pædagoger kan og gør Det nye er det dokumenterende Store udviklingsmuligheder Fokus på konsekvenserne heraf	Skabe rammer for inddragelse Reel indflydelse Valgmuligheder Styrke medborgerskabet vi handleplansarbejdet	Bestemme selv Kunne sige ja og nej Blive hørt Mulighed for at udtrykke meninger
Social inklusion	Central satsning om inklusion på arbejdsmarkedet ny Gode muligheder heri Behov for social inklusion både i det normale og det særlige miljø	En del af et fællesskab Svært med fuld samfundsinklusion Behov for fællesskaber med ligestillede Forventningsafstemning - arbejdsgiver og borger	Vigtigt med venner Nogle at være sammen med En ønsker job i det private Andre job i beskyttet regi

Faglig sjæl

Den faglige sjæl bygger på at være en del af noget, at der er en grund til at man kommer, samt at man kommer fordi det skal give mening for borgeren. Man kommer for gå på arbejde og det man laver, skal kunne bruges til noget. Begreber som kvalitet og anerkendelse af produktet er i højsædet. Brugere ses som særdeles selvstændige medarbejdere, og der opleves nye krav fra den yngre målgruppe. Brugerperspektivet indeholder primært en oplevelse af at det er godt der altid er noget at lave, at der er en opgave og det er godt med en god tone i huset.

Udviklingen

Det er nedskæringstider fra statsligt og kommunalt regi, hvor der er stor lighed i forhold til top styring, økonomi samt muligheder/begrænsninger på landsplan. Der opleves at alle tilbud ligner hinanden med laveste fællesnævner, frem for forskellighed via tiltrækning på det gode indhold. Ny tilkommet strategi om job på det private arbejdsmarked ses både som en positiv udvidelse af de samlede tilbud for målgruppen, samt for en stor opgave. Der opleves nye krav organisatorisk, omstruktureringer, besparelser, samt stigende krav til systematik og dokumentation. Større fokus på den enkelte særligt tilrettelagte pædagogik og mindre fokus på gode aktiviteter. Der opleves at pædagogikken er presset. Der kræves mere målrettede og præciserede tilbud, der stiller skarpt på de tilbud der kan tilbyde, men også en differentiering tilbudene imellem i Aarhus.

Det gode liv

Det gode liv opleves i fokus af lederen som ser der er rigtig stor fokus herpå via engagerede medarbejdere, der holder fast i perspektivet som vigtigt. Medarbejder ser en indskrænkelse med manglende værdighed og brugerne at de har et godt liv. Styrkelsen af det gode liv kan give nye muligheder med flere reelle valg til brugeren. Det gode liv er et liv der giver mening for den enkelte, er individuelt, at man trives, er i sociale sammenhænge. Det opleves mere svært at imødekomme borgerens ønsker og behov i hverdagen, hvor det mere bliver at tilpasse sig til eksisterende tilbud. Brugere mener at det indebærer at man klarer sig selv, ikke behøves så meget hjælp, at man kan bestemme selv, at der er noget at lave, at man har venner og får opfyldt drømme.

Medborgerskab

I forhold til medborgerskabet er det relevant at der kommer fokus på et konkret begreb og det er positivt at have fokus herpå. Det nye er den dokumenterende del af det og der er en for-

ventning til at vi kan komme meget længere end vi regner med. Opmærksomhed på de konsekvenser som den større grad af medborgerskab medfører. Det handler om at skabe nogle rammer i samfundet med mulighed for inddragelse, selv- og medbestemmelse, reel indflydelse og valgmuligheder. Dette arbejde kunne opprioriteres via handleplanerne. Brugere udtrykker enigt at det handler om at bestemme selv og opleve at kunne sige ja og nej til konkrete opgaver, f.eks. at opleve at blive hørt og give udtryk for sine meninger.

Social inklusion

Social inklusion på arbejdsmarkedet har der været arbejdet på rigtig længe. Det er nyt at det er en central satsning og der forventes gode muligheder heri. Der er både behov for social inklusion i det "normale" fællesskab samt indenfor vores egne rammer. Social inklusion er at være en del af et fællesskab, og det er svært for målgruppen at opnå fuld social inklusion i samfundet. Der er en stor udfordring vedrørende forventningsafstemning imellem borger og f.eks. en ordinær arbejdsplads. Vil man blot se borgerne som de laveste i samfundet bliver det svært. Brugere siger det er vigtigt for dem at have venner. De deltager i forskellige fællesskaber mere eller mindre udenfor værkstedets/botilbuddets rammer. En ønsker et job i det private, de to andre ønsker det ikke.